БИБЛИОТЕКА
ОДГЛАС

Књига четврта

Проф. др Лазо М. Костић

ВИДОВДАНСКЕ БЕСЕДЕ

У Канади и Америци

1958. године

За објављивача **Добрислав Ђуровић**
Главни и одговорни уредник

Секретар уредништва **Снежана Поповић**

Књигу препоручује **Василије Васко Костић**

Коректор **Јелица Недић**

Идејно решење корица,

ликовна и графичка опрема

ДОБРИЦА КЊИГА

Штампа и повез Арт принт, Нови Сад

Тираж: 200 примерака

Издаје и дистрибуира **ДОБРИЦА КЊИГА**
П. фах 113, 21101 Нови Сад

Проф. др Лазо М. Костић
(Врановићи, Бока Которска, 15. 03. 1897.
-Ветинген, Швајцарска, 27. 01. 1979.)
Псеудоним: Л. П. Поповић

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

ИЗЈАВЕ И ПРИЗНАЊА ПРОФ. ДР ЛАЗИ М. КОСТИЋУ
(Изводи из писама)

Прво ћемо навести организације Српске народне одбране које се налазе у разним центрима српске емиграције.

Међу њима најпре ону СНО (Српске народне одбране) у Канади са седиштем у Хамилтону, са којом проф. Костић такорећи од њеног постанка сарађује.

Писмом од 31. марта 1958. СНО јавља:

Сваке године, крајем јуна, ми одржавамо наш годишњи састанак да бисмо прославили српски национални празник Видовдан. Ове године тај састанак ће се одржати 21. и 22. јуна у Ниагара Фалсу, Онтарио.

Сваке године ми позивамо једног угледног српског националног првака да нам буде почасни гост и главни говорник на састанку и прослави.

За ову годину одлучили смо, на седници Централне управе 30. марта 1958, да Вас позовемо, драги проф. Костић.у, да нам будете почасни гост и главни говорник ове године... "

(Потписани председник Милутин Бајчетић
и секретар Душан Живковић).

9. априла исте године шаље председник Бајчетић приватно писмо у коме моли да проф. Костић прими позив:

Ми се надамо да ћете удовољити овој жаркој неодољивој жељи родољубивих америчких Срба, који нестрпљиво очекују да виде и упознају брата Србина који неустрашиво, мудро и зналачки брани све оно без чега нема живота, слободе, ни опстанка Српском народу.

Ми знамо, брате Лазо, шта значи за Вас, односно за Сриство, сваки часак Вашег времена, знамо да морате пазити на Ваше оронуло здравље, али ово је уједно и за Вас прилика и утјеха да се састанете и упознате са Србима који Вас радо прижељкују, а то ће Вам дати још више снаге да издржиш на светом српском послу, на коме се Ви тако предано жртвујете за наше мило Српство...

Као што знате, брате Лазо, српски непријатељи, огрезли у злочинима, никад не мирују, те, према томе, држите потпуно у тајности кад путујете, којим путем и којим начином...

СНО у Канади је још много пута одала проф. Костићу признање и захвалност за његов патриотски рад. То је било правило на сваком годишњем конгресу СНО. Овде ће се само неки од тих поздрава објавити.

У исто време кад и СНО у Канади, позвала је проф. Костића и Српска народна одбрана за Америку да буде главни говорник на Видовданском слављу. Лекар из Морињa, тадашњи потпредседник СНО у Америци, др Урош Сеферовић, писао је 4. априла 1958. из Чикага:

Нас неколико Бокеља већ одавно желимо да чим дођете у госте овамо у Америку и пре неколико дана поведосмо акцију да Вас позовемо да будете главни гост и говорник на прослави 50-годишњице СНО и овде и у Канади. Михајло Дучић овде и Милутин Бајчетић у Канади слажу се и, ево, ја хитам да Вас питам да ли бисте могли да се овом нашем позиву одазовете...

Сваком правом Србину патриоти Ваш долазак овамо дао би веома потребну инјекцију за даљну борбу, а овим лудама југословенским волео бих да их помало ударите очи у очи...

У писму од 17. маја исте 1958. године пише др Урош Сеферовић:

Ви свима нама представљате највећу вредност у српској емиграцији, а Ваш долазак у Америку и Канаду је највећа потреба у најодлучнијим данима несрећног, поцепаног, збуњеног и малаксалог Српства. Ако Бога знате немојте да Вам ни на памет долази идеја о немогућности доласка. Нема Србима у свету који је важнији да га се види и чује овога пута на Видовдан од Вас...

Ви и сами не можеше да схватите колико се Ваш рад цени од стране Срба-патриота и Ви не можее ни замислити колико сте нам потребни да овим нашим „југославима " ударимо последњи ударац.

Ваш недолазак би био ужасан ударац свима нама којима сте Ви идеал (подвукао др. Сеферовић) српског борца и интелектуалца... Упамтите, Милутин и Лаза у Канади, Михајло, Станко и ја у Америци представљамо многобројне Србе и Српкиње који мисле, говоре и осећају као Ви; људе који Ваш долазак очекују са нестрпљењем и са прикривеним надама да Вас ускоро видимо...

Чим чујемо да је све у реду, затрубиће трубе на све стране и објавити Ваш долазак „ на страх врагам"!

Прелазећи на признања појединаца, на првом месту се наводе Бокељи, најближи земљаци Костића, од којих је мало кога лично знао.

Исти Гојко Павловић пише, такође из Била, 20. јуна 1958:

Ја немам речи да Вам кажем колико ме је обрадовала вест коју сам данас прочитао у Слободи да ћете Ви бити главни српски говорник на прослави педесетогодишњице СНО у Америци. Ваше књиге, брошуре и чланци по питању Српства изазвале су читаву револуцију код наше емиграције, коју више нико, по моме мишљењу, неће зауставити. Нашој племенитој Боки Которској, а разумљиво и мени лично пошто сам њен син, чиниће велику част да ће на овој српској прослави узети главног учешћа два њена најеминентнија представника данашњице, а то сте Ви, мој добри дондо Лазо, и мој најближи земљак, наш уважени доктор Урош Сеферовић...

Мада не верујем да постоји ма каква опасност за Вашу личну безбедност за време пута и боравка у Америци, ја Вас ипак молим да ту могућност не занемарите у потпуности! Немојте много одавати време и правац Вашег путовања, као ни место боравка у Америци. Ко се чува и Бог га чува!...

* * *

Проигумани манастира Хиландара Доситеј и Михаило пишу 5.јула 1958. да су примили књигу **Спорни пределu...** и захваљују.

Она ће манастирску библиотеку красити и Ваше име обесмртити. Нека Вас Св. Сава и сви српски свеци крепе на корист Српског народа...

22. новембра 1958. писали су проф. Костићу оба проигумана Хиландара, Српске царске лавре у Светој Гори (Мојсеј и Михаило) и захвалили на неким књигама послатим из Хамилтона, Канада. Тамо, стоји:

Књиге су Ваше од неоцењиве вредности, тако да се не зна која је од које лепша. Мило нам је такође што се још налази елитних и неустрашивих Срба који бране српске интересе без страха и са поносом. Горко искуство треба већ да нас је научило да више Србин не буде ничија ћуприја ако смо потомци Немањића, Обилића, Косовских јунака, Синђелића, Рајића и других безброј брилијантних примера за историју човечанства, а не само Српства. Зато Србија Србима и Срби Србији, и тачка! Зато се и даље трудите и радите за Српство, а ми ћемо одавде молитвама...

СРПСТВО ЈЕ У ОПАСНОСТИ

Видовданска беседа др Лазе М. Костића на Српском дану у Канади 22. јуна 1958. године у Онтарију

Поштовани господине председниче Бајчетићу,
Поштовани господине председниче Дучићу,
Поштовани господине амбасадоре Фотићу,
Часни оци духовници,
Поштоване госпође и господо,

Кад ми је тако уважено вођство СНО у Канади указало необичну част да ме преко мора и океана позове у ову дичну српску средину, оно је само једно од мене тражило: да прозборим нешто окупљеном роду, да одржим традиционалну Видовданску беседу. Шта ћу говорити и о чему ћу говорити, то је препуштено мени, као што је препуштано било увек свима видовданским говорницима. Ово је поступање правилно, и отмено: говорника не треба везивати ничим. Ако се има у њега поверења, треба га пустити да говори што нађе за сходно, тим пре што се зна његов општи круг идеја. Ако се нема пуно поверење, не треба га ни звати.

Али је за говорника та слобода у исто време и тегоба: тема је много, слушалаца доста, са разним преокупацијама и разним очекивањима. Све њих задовољити није могуће.

И откад сам добио позив, ја сам стотине тема узимао у обзир и све опет одбацивао. Задржао сам се најзад на једној, која неће можда бити ни толико свечана ни толико оптимистичка (а обоје се у овим приликама некако очекује). Решио сам се да говорим по теми „Српство је у опасности". Јер, као што наш народ каже, „неће језик него ће зуб боли". А ту боли зуб нарочито тешко и постојано, ту боли без пребола.

Српство је у опасности; да, то је истина. Можда у целој својој историји није било у већој опасности него за последње две деценије. У другој деценији овог века било је на врхунцу своје славе и своје моћи. Изгледало је толико снажно и прекаљено, толико свесно себе и спремно на одбрану и противударе, да није ништа могло поколебати његово самопоуздање и уверење да су све даље опасности минуле.

То је увек најгоре за један народ (као и за сваки организам). Опасности су увек око нас, некад јасније а некад прикривеније испољене, некад вирулентније а некад слабашније, некад непосредне а други пут временски мало удаљене. Али оне стално вребају и уљуљкивати се надом да су нестале сасвим, да се не могу појавити, да смо имуни против свих опасности, то је ненормално, то је лудило, то је нојевско држање, а не људско, разумно.

Не мања је грешка кад се сва пажња усредсреди на само једну стварну или фиктивну опасност, а све друге се пренебрегавају или сасвим игноришу. Нпр. кад се опасност види споља, а запостави или сасвим превиди опасност унутрашња, која је у даним приликама тежа, далекосежнија, катастрофалнија.

Ето, то је нажалост било код нас. Нисмо уопште обраћали пажњу на опасности, нарочито на опасности унутрашње, и ништа нисмо предузимали да их отклонимо. Како да предузимамо нешто кад смо их негирали? Не омаловажавали већ просто сматрали да не постоје. Ниједно водеће лице у Држави (краљевини Југославији - прим. Д. Ђ.) није дозволило ни да се то спомене, те „визије" и „фатаморгане".

И кад је дошла 1941, људи су били забезекнути као да се појавила авет, јер тако нешто није било претпостављено и предвиђено ни у каквом реферату, ни у којем тајном или јавном мишљењу компетентних кругова. Олуја је дошла противно мишљењу свих званичних метеоролога, и то са стране за коју није нико сматрао да носи олују, са снагом какву ниједна досадашња олуја није развила, са пустошењем које нормалне олује уопште не доносе.

Тада су људи почели долазити себи, али доцкан. Да се то не понови, треба стално указивати на опасности, могуће или виртуелне, какве можда не виде сви, али предосећају и предвиђају нарочито видовита лица.

У другој деценији овог века Српски народ је тријумфовао на свим пољима, био на врхунцу свога националног бића. *У* петој и шестој деценији истога века, он је доживео најнижу тачку и највеће ударе у свом историјском развоју.

Ја лично сматрам да је дно достигнуто пре неколико година и да нам можда предстоји поновно, али сасвим лако, готово неосетно, дизање. Тачка постигнута 1918. далека је, сасвим далека, ако је уопште достижна. Али непријатеља је још много, а опасности прете са свих углова и са свих страна. Не смемо их пренебрегавати.

Највећа опасност нам прети од хрватства и Хрвата. И данас као и раније, као и увек у нашој новијој историји. То они и не крију, ниједна хрватска група. Но, док тзв. „усташе" прете са даљим

истребљењем, дотле тобоже умеренији негирају наш опстанак у појединим покрајинама, и најчистије српске покрајине сматрају као своју несумњиву домену. Чак главни тајник њихове највеће странке, за коју и наши Срби тврде да је најјача хрватска странка, тражи за Хрватску територије „до Митровице и даље": до Косовске Митровице па чак и нешто даље. Преко Дрине српско уопште није ништа.

А наши Југословени то нерадо слушају, па и не чују. Или се праве да не чују. Нико на то није Хрватима одговорио сем пок. Адама Прибићевића. Што Хрвати више истичу своје територијалне прохтеве као да су у најмању руку рат добили или се у прошлом рату прославили у борби за морал и демократију, дотле наши Југословени све више избегавају да о томе дискутују, мислећи да ће само постојање Југославије све спорове решити као чаробним штапићем. А ми видимо да их није решила ни прва ни друга Југославија већ, напротив, само појачала дивергенце. Нешто особено српско и несумњиво српско наши Југословени уопште не истичу. Као да Срби немају своју територију, као да немају никакве отаџбине и никакве дедовине, као да су тиква вез корена.

У жељи да се образује Југославија, која другима а не нама треба, наши Југословени у најмању руку сасвим запостављају српске посебне интересе и труде се на све начине да не увреде Хрвате. Да на тај начин појачавају хрватску позицију као партнера, то не треба нарочито доказивати. И међу нама самима, и пред целим светом, они изгледају као чинилац без кога се не може, који је другима потребан а други њему нису, који избегава да се веже да га не би „експлоатисали", док ми изгледамо, или нас бар представљају, као народ који и даље жели да „експлоатише" и да живи на рачун других.

Хрватска недела из најскорије прошлости настоје наши Југословени у најмању руку да забашуре, да их не спомињу, да их предају забораву. Не љуте се на Хрвате што су их починили него на нас што их спомињемо. Чак нас и демантују: да није све баш тако како смо говорили. Сву кривицу хоће да баце на једну шаку усташа. Чак и појединци чије су породице биле жртве хрватских злочина говоре само о усташама, које обележавају великим словом. Скоро смо овако нешто читали у једном америчком листу. Као да су сва ова лица легитимисала злочинце одмах иза дела и нашла код њих усташке легитимације. Починилац се уопште и не зна лично, најчешће не зна, а наши га крсте као усташу. Они су га сасвим прецизно уочили, они су га идентификовали.

Ми смо тврдили, а тврдимо и данас, да је за недела и зверства над Србима у последњем рату крив цео хрватски народ. То смо тврдили и на томе остајемо. А нису ретко падале и овакве примедбе од стране оних који желе да се злочини забораве: Ви као правник знате, свакако, да се не може цео народ осуђивати. Другим речима: Ви као правник морате мислити као ми неправници, и онда ће то бити правнички несумњиво правилно!

Разуме се да је питање одговорности за злодела једна правничка категорија и да се само правничком методом може решити, односно утврдити. И онда је ту сарадња неправника сувишна, ако не и штетна. Јер, неправник не разликује разне врсте одговорности, које је правна наука давно већ дистингвирала. Поред кривичне одговорности нпр. одговорност грађанску и одговорност моралну.

Кривично су одговорни само починитељи дела, то је тачно: починитељи дела, и њихови подстрекачи и помагачи. Само они одговарају кривично-правно, односно треба да одговарају. Како одговарају, видели сте сами. У Југославији је убијено далеко више Срба због тобожње сарадње са непријатељем, него Хрвата на целој територији раније НДХ. Док су из Београда слате потернице за сваким Србином који комунистима није био по вољи (а који им је прави Србин по вољи?), дотле су пустили да Хрвати несметано оду у иностранство. Нису се југословенске државне власти искрено трудиле ни да се блокира бег Павелића и Артуковића, а камоли других „усташа"; дотле су тражиле екстрадицију сваког познатог Србина и слале податке о њему (са сликама). Артуковић се шета по Америци, а др Јурај Крњевић се јавно с њим љуби. Мањи, али не мање крволочни усташе, којима није успело да се склоне у иностранство, склонили су се код својих хрватских конационала по целој земљи, свуда где Хрвата има. Ако их случајно нека српска измакла жртва пријави (јер их Хрвати не пријављују никад), они долазе пред суд, и за око 300 побијених Срба добивају пет година „строгог затвора". А кад наши Југословени тврде да ће већ усташе одговарати „по закону" чим се трећа

Југославије образује, то изгледа да ће сви они, сви „усташе" из белог света, као и они из скровишта у Југославији, одмах похитати пред југословенске судове и замолити да их што пре осуде.

Тако се лакомислено, и тако дилетантски (да избегнем неку лошију реч), представљају наши државни и политички проблеми. Нико, ама баш нико, од Југословена не говори о фронди коју би избегли усташе и даље водили против егзистенције државе Југославије и зулума које би поновили, већ бацају крилатицу о тзв. праведном кажњавању криваца. Чак неће ниједан кривац смети да умре природном смрћу, да би их нови југословенски судови привели праведној казни!

Не пита се ни каква би изгледала та држава где би се у исто време водили преговори са Хрватима о организовању Државе и чинила хајка на тобожње усташе, иза којих стоји цео хрватски народ. Да је то истина, довољно је понова подсетити на грљење др Крњевића са архизлочинцем Артуковићем. То је толико озлоједило пок. Адама Прибићевића да је написао свој последњи политички чланак у коме се јасно изјаснио против заједнице са Хрватима, против треће Југославије. То је штампано пре пола године, знатно после смрти пок. Прибићевића.Ја том напису дајем изузетну важност, чак и ако је писан као плод моментаног расположења. Такви написи, одраз момента, нису били ретки код пок. Прибићевића, као што нису ретки ни код ког нашег Динарца.

Али је утврђено, ја сам нажалост имао могућности у својој породици да то запазим, да морибунди имају неку нарочиту способност визионарства, да виде у будућност, да умеју скренути пажњу на опасности које њиховим милим прете. И што су светије и светлије личности које умиру и које упозоравају, то су и њихове слике веродостојније и њихове опомене озбиљније. Верујте, браћо и господо, да ја то не говорим да бих неку своју идеју прогурао или неку своју тврдњу поткрепио. Ја сам одавно знао за ову моћ морибунда, и био сам управо застрављен кад сам читао онај чланак пок. Прибићевића. Ја и данас стрепим кад се њега сетим, стрепим да га неће послушати они којима је намењен.

Али, да пређемо на друге врсте одговорности. На грађанску, пре свега, или на цивилну, како су говорили стари Римљани. Ова одговорност се очитује у накнади штете. Ако се учињена неправда не може уклонити, мора се накнадити штета за њу. Штета за људске главе је ненадокнадива, нарочито још кад су оне откидане најзверскијим начином. Али има друге штете која се грађански може надокнадити. Нпр. штета за одузета имања (депосесију), за порушене цркве и томе слично. Ко сноси ту одговорност, ко мора те штете да надокнади? Несумњиво цео хрватски народ.Јер је то чињено у корист његову и у име његово.

Да ми неко не примети да су ово апсурдни захтеви, или чак неморални, у најмању руку неправични, позваћу се на неколико примера. Западна Немачка је нпр. примила на себе да обештети, колико је то могуће, јеврејске жртве, и у том циљу одобрила суму од три милијарде марака (то је огромна сума). Ту је обавезу примила на себе Западна Немачка, један део и садашње, а не само првобитне Немачке, ни половина од ове последње. И то је примила влада и одобрио парламент, који заиста нису имали ништа заједничко са немачким злочинима. Све данашње вође Западне Немачке били су противници Хитлерови, највећим делом су били од њега интернирани, и ниједно његово злодело нису ни одобравали а камоли припремали. Штавише, они су га осуђивали.

Па ипак су се сматрали морално обавезним да приме на себе и на немачки народ, за кога сматрају да га представљају, обевезе рестаурирања штете, бар новчане, материјалне. Кад је Влада оклевала са доношењем одлуке, тј. кад је о томе интерно и са представницима Израела расправљала, опозиција је импутирала влади да хоће да ствар одуговлачи. Целокупно јавно мишљење Немачке је било да се штета има неминовно надокнадити. Штета учињена мртвим Јеврејима, док преживелима судови пружају директну накнаду.

Кад је Југославија видела да су Јевреји добили накнаду, тражила је и она накнаду на штете причињене од стране Немаца у Југославији. При томе су чињене страшне претње према немачкој влади, па је, између осталог, сам шеф државе Јосип Броз на једном збору јавно рекао: „Неко мора да плати штете учињене у Југославији. За њих је крив цео немачки народ."

То говори јавно и отворено један одговорни државник. А штете које су Немци учинили у Југославији извршене су искључиво у Србији и према Србима (нешто још према Словенцима). За њих

је милион пута мање крив цео немачки народ него за штете учињене у срамотној НДХ хрватски народ. Овај је крив у потпуности, онај само делимично или, као народ, никако.

И шта сад? Немачка је пристала на извесне накнаде у разним видовима и са разним роковима, и то је углавном пошло на подизање индустрије у Хрватској (првенствено на бродоградилиште на Ријеци). А да је неко казао да су Хрвати криви за штете учињене Србима, сам Броз би наредио да га нестане! Ето куда води Југославија!

Српске цркве у земљи се, захваљујући благополезним Србима из иностранства, помало обнављају. Веома споро, и то тек у последње време. Купе се прилози од свих српских бмиграната, који не знају куд ће пре да дају. Хрвати с иронијом посматрају те дивне појаве српског задужбинарства, али ниједан од њих не рече да би рестаурација била дужност хрватског народа. Или да бар један једини међу толико стотина хиљада осети грижу савести па да један мали приход. Не, то се није још десило, и нема наде да ће се десити икад.

Они прате наше задужбинарство са злобом и иронијом, и међу собом не крију намеру да опет те цркве сравне са земљом. Кад је у једној варошици Хрватске обновљена пре две-три године једна српска црква и напослетку освећена, уз присуство целокупне српске околине, сутрадан су четири бомбе у четири ћошка цркве експлодирале и целу је срушиле. Владика Симеон, јунак од јуначке куће, сместаје саставио и послао телеграм председнику хрватске владе др Бакарићу, у коме је само ово стајало: „Докле ћете рушити српске храмове?" Др Бакарић се уплашио реакције слободног света, који би то јамачно дознао преко Екуменског савета, па је сместа послао свог финансијског директора нудећи одштету од милион динара. Владика је није примио, и она је знатно повећана и напослетку примљена, под условом да се ствар не саопштава иностранству.

Овај пример, за чију аутентичност ја сносим пуну одговорност, најбоље показује ко чини штету Србима, шта имају да очекују српски храмови у будућности у мешаним крајевима, и да сами одговорни фактори данашње Хрватске, које нико мањи од Ивана Мештровића сматра легитимним представницима Хрвата, признају одговорност целе земље односно целог народа за таква дела. Ни они нису покушали то бацити на атеистичке кругове, јер би ови, валда, рушили онда и хрватске, односно католичке храмове.

Да ли под утицајем немачког примера или иначе, у хрватској емигрантској штампи се појавио предлог да се обештете јеврејске жртве у Хрватској. То је учинио хрватски публициста Влахо Раић у Аргентини (како сам то читао у српским новинама), а о накнади штете Србима, која је бар стотину пута а можда и хиљаду пута већа, он ни речце не троши. Нема ни потребе кад сами Срби те захтеве не постављају него чак грде онога ко их спомиње. Али овај предлог србождера Раића доказује, ипак, да и он сматра цео хрватски народ одговорним за накнаду штете коју су тобоже „усташе" извршили. Не треба заборавити да је највећи део водећих усташа или био јеврејског порекла, по танкој крви, или је био жењен Јеврејкама, и они су сви нерадо предузимали мере истребљења Јевреја, само да се додворе Немцима или на захтев Немаца. Мере истребљења Срба предузимали су сами, противно вољи и Немаца и Италијана. За њих је далеко одговорнији и непосредно одговоран, цео грађански хрватски народ.

Сад да кажемо нешто о моралној одговорности. Она обухвата сва лица која су, или стварала услове за злочине, или их мирно посматрала, или их чак одобравала. То су само неки аспекти моралне одговорности, не сви. И има ли икога на свету који би од њих могао ослободити васцели хрватски народ?

Он је давно још од 1918, од истог дана кад је заједничка држава створена, психички припремао оно што се 1941. и следећих година десило. Он је стварао општи ресантиман против Срба, он је стварао колективну анимозност, он је стварао психозу мржње, освете, злочина. Он је припремао плодно тло за све што се у Другом светском рату десило.

Да ли је то рађено без икаква основа, да ли су Срби били потпуно недужни? Не, несумњиво не. Имали смо и ми својих грешака, тешких и грдних, које не желимо улепшавати. Основна је грешка само „уједињење", из које су све друге нужно проистицале. Али све те грешке заједно не могу ни најмање да оправдају Хрвате за зверства којих би се стидео најгори народ света. Они су могли да се одвоје ако су

сматрали да је наишао погодан час, али не да убијају и мрцваре читаве стотине хиљада потпуно недужних (стараца, жена, деце).
А за наша испаштања позваћу се на Његошеве стихове из Шћепана Малог (I, 535) које изговара поп Андрија Ђурашковић:

Ма ако смо, за гријех прађедовски,
Закривили да се измучимо,
Ма нијесмо да се истражимо!

Ми признајемо своје кривице за све што се дешавало у Југославији између два рата. Ми смо углавном држали власт, па сносимо и одговорност. Али по том истом начелу ми не одговарамо ни најмање за све оно што се десило у Југославији од 6. априла 1941, ни у окупираној ни у комунистичкој Југославији. Ама скоро ни најмање, свакако мање него Хрвати у међуратној Југославији. Све се тамо ради без Срба и против Срба. Ако се, форме ради, неком Србину и да какво звање, то је само да се простота обмане.

Ми не сносимо ни одговорност ни славу за оно што се дешава данас у Југославији, иако наши крвни непријатељи тај режим називају „србо-комунистичким". Али не извлаче пуне конзеквенције, па прелазе преко тога да би тај „србо-комунистички режим" остварио прво уједињење Хрвата за последњих хиљаду година, да би им прикључио Задар, Ријеку, Истру, да би разбио своје историјске територије и одрекао се Македоније, Црне Горе итд.

Режим једног хрватског диктатора, кога као таквог, као диктатора, обележава цео слободни свет (па чак и неслободни), они, Хрвати, називају великосрпским. А нема на свету нечега што Јосип Броз више мрзи од Срба и Српства. И окружио се био највећим непријатељима Срба одасвуда сакупљених само како би што више напакостио Србима. Ако неки тобожњи Србин и ради с њим, мора се унапред одрећи Српства и српских светиња.

Све ћемо то ми на другом месту обележити. Овде се сад говори о одговорности за злочине над Србима и последњем рату, јер је то најкрупније питање у нашим међусобним односима и основно питање у погледу опстанка Југославије (иако наши Југословени прелазе преко њега као да га нема).

Кад су та зверства наступила, нико, ама баш нико од Хрвата да узме Србе у одбрану. Кажу да је то било тада опасно. Ако је већина Хрвата то осуђивала, не би било опасно, тим пре што Хрвати уопште нису за време рата гоњени. Али, да је било и опасно! Злу се треба супротстављати ако је то и опасно. Зар није било опасно за Србе да под Немцима и Италијанима дижу устанак? Зар покрет ђенерала Михаиловића није крио опасност за цео Српски народ? И ми смо га помагали и активно у њему учествовали. Кад се један морални постулат стави као мотив делања онда се мало обазире на опасности.

Но, нека је то било и опасно за време рата, у шта ја дубоко сумњам. И нека су Хрвати желели, бар неки од њих, али нису имали храброст, да се супротставе злу; данас те опасности нема. Што данас да не осуде те злочине? Што да се сад, у емиграцији, не дистанцирају од њих?

Не, они то не чине. Они их или негирају (то је стара особина Хрвата, истакнута од њиховог Крлеже), или их игноришу, или их чак конклудентно одобравају (као др Крњевић загрљајем са злочинцем Артуковићем). Ако некад, по изузетку, морају те злочине да спомену, намах, без предушка, спомену српске противзлочине. Тиме још једанпут да ју потврду да хрватске злочине одобравају. Јер су они могли успети само на тај начин ако им Срби не дају никакав отпор.

Срби су били осуђени на потпуно истребљење, као што је данас несумњиво доказано помоћу италијанских архива, и то смо публиковали. Шта је могло Србе да спаси, пошто су их савезници препустили својој судбини, а Немци и Италијани прокламовали принцип немешања у „унутрашње" ствари Хрватске? Само две појаве: или да се Хрвати, тобожњи неусташе, побуне против тога и

покушају учинити крај зверствима вођеним у њихово име, или да се побуне Срби и одговоре равном мером. Сасвим равном мером нису могли одговорити,јер је на страни хрватској била организована и наоружана власт, али бар борбом без компромиса. Оно прво Хрвати нису хтели да ураде, нису хтели чак ни да шапатом злочине осуде, није то хтео ни њихов првосвештеник Алојзије Степинац (сви који тврде друго, нису до данас могли поднети ни најмањи траг доказа, а ми бисмо били најгори ниткови, ми Срби, кад бисмо нападали некога ко је нас узимао у заштиту; архибискуп Степинац нас није узимао у заштиту, већ је пре одобравао што се у Хрватској ради). Остајало је само оно друго. И то друго је бар донекле осујетило хрватске геноцидне намере према Србима. Зато га Хрвати осуђују. Јер без тих мера српске нужне одбране, Срба би нестало у западним српским пределима. Онда би се можда нашло неко хрватско око да лажно заплаче. Овако не може да плаче, јер Срби ипак нису сасвим нестали. Нападај на српске мере самоодбране, у крајњој линији, значи одобравање хрватских злочина.

Кад сам ја и раније, у својим књигама, тврдио да су сви Хрвати одреда желели да Срба нестане, један истакнути српски емигрант из Лондона то је манисао, и споменуо пет имена Хрвата који то не би могли бити. Један истакнути српски борац из Рима одговорио је на то: „Допустимо да осим тих седам има још седам таквих међу три и по милиона Хрвата, зар је то аргумент за озбиљна човека да на штету властитог народа брани једну крвничку гомилу која себе зове народом?"

Разумљива је ствар да сва генерализација важе са клаузулом „практично". Практично цео хрватски народ је хтео "заиста слом и нестанак Српства. Пет имена која су наведена не представљају уопште Хрвате сем пок. Мажуранића, већ Југословене далматинске, који би пре рекли да су Срби него Хрвати кад би се морали опредељивати. Двојица су од њих били моји средњошколски наставници (Нико Бартуловић и Силвије Алфиревић). Они су били толико истакнути Југословени да би их Хрвати потаманили једнако као Србе.

Пример пок. председника Сената Мажуранића је потресан ако је он заиста извршио самоубиство због националне срамоте које су Хрвати починили. Но, то даје повода на следећа даља размишљања. То је учинио само један човек. Како уопштавати то што је учинио један човек, а не уопштавати оно што су чиниле десетине и стотине хиљада, уз поклике скоро целог хрватског народа? Затим, ако је то заиста учинио пок. Желимир Мажуранић, зашто није и још неко? Напослетку, ако су тачни мотиви који се са српске стране наводе за самоубиство пок. Мажуранића, зар они не говоре за то да је и сам Мажуранић сматрао да је за тако гнусна злочинства према Србима крив сваки Хрват, па и он сам? Зашто није бацио кривицу на усташе као Мачек и компанија?

Дакле, излази на једно. Зато није чудо да исто ово моје гледиште о одговорности целокупног хрватског народа заступају и неке католичке ревије у Америци, нарочито часопис **Католички свет,** 1953. године. То је саопштио др Раде Кораћ у **Америчком Србобрану.** Овај часопис је писао, између осталог и ово: „На несрећу, Хрвати су одбили да забораве прошлост и почели су са масакром стотина хиљада Срба... Укратко, ови злочини су били злочини хрватскога народа, вођеног од Анта Павелића, и Степинац је чинио све што је могао да их обустави..." На то је одговорио листу један Хрват из Калифорније и бранио Хрвате. Уредник Католичког листа реплицирао је на то „кратко и немилосрдно:

Нирнберг није решио проблем колективне кривице немачког народа, нити ја тврдим да су сви Хрвати индивидуално криви због злочина почињених од Павелићевог режима. Међутим, ми можемо да кажемо да један народ као колективна личност јесте одговоран због прихватања једне владе и злочина почињених у његово име...

И даље пише да су убијања православних Срба „биле одговорности хрватског народа".

Скоро у исто време, или мало пред тим, изашла је у Торонту, у едицији СНО канадске, једна књижица, у којој се налази сасвим аналогна аргументација. Доказ у најмању руку да то гледиште није нимало једнострано и екстремно, каквим се жели приказати.

Најаутентичнији представник Хитлерове Немачке за време последњег рата др Херман Нојбахер, лични Хитлеров пуномоћник за „Југоисточну Европу", написао је у својим **Мемоарима** изашлим 1956.

између осталог и ово: „После распада Југославије букнуоје хрватски ратни поход освете и уништења православног Српства, који спада у најсвирепије акције масовног убиства целе историје."

Нојбахер не говори о „усташким" злочинима, већ о „хрватском ратном походу против православног Српства". Он те злочине приписује целом хрватском народу, као што, сасвим правилно, и за објекат злочина наводи цело „православно Српство".

О тим људима се заиста не може приговорити да су вршили „великосрбску промицбу", ни уопште да су могли бити пристрасни. Али су они били свесни своје одговорности кад пишу о овим стварима, што наши надрипублицисте нису и не могу бити свесни. Код нас мисли сваки ко зна алфабет и уме да куца на хрватској машини, да је и писац, и то политички писац. Извесне новине дају почасно место написима таквих аналфабета.

Морална одговорност укупног хрватског народа је несумњива. Цело ово расправљање могло би имати само историјски и књишки значај да се и у хрватској емиграцији и у хрватском народу не спремају слична дела. Опет испочетка на „духовном сектору". Когод чита хрватску емигрантску штампу, не може да се отресе тога страховања. А у Сплиту, да споменемо само један пример, осуђени су неки млади католички семинарци и њихови наставници јер су тражили да се Анте Павелић прогласи за свеца!

Српски патриоте не смеју да прелазе преко свега овога као да се ради о нечему безначајном или само теоријском. Усташе се неће више појавити, то је несумњиво. Они су под тим именом сувише компромитовани у целом свету, да би се на њему инсистирало. Али сад може доћи неко ново име, а сви припадници и присташе његове биће од истог народа од којега су биле и „усташе". Усташтво је само једна од манифестација његових у борби против Српства. Он има и разне друге организације, свака прилагођена посебним околностима које може да користи (нпр. организације католичке, сељачке итд.). Не иду сви путем „усташтва", али и не осуђују усташтво. И ништа, апсолутно ништа им не би било криво да су усташе у свом подухвату успели.

Хрвати гледају своја посла и смеју се нама који се старамо једнако о њима као и о себи. О себи посебно никако. Ниједан Србин Југословен не истиче посебно српске захтеве према Хрватима да их не би, тобоже, озлоједио и изгубио за Југославију.

После Хрвата несумњиво су наши Југословени највећа опасност за Српство. То се већ видело из досадашњих излагања, то ће се видети и даље.

Пре свега, треба рећи да је сам појам Југословена био скроз нејасан и несигуран. Откад су у чикашкој **Слободи** изашли неки теоријски написи који су желели да појмове објасне и категорије ограниче, и који су прогласили немогућим југословенску народност у слободи и демократији, настаје велико отрежњење бар у погледу те народности. Сад саму ту народност нико не истиче, иако је до пре два-три месеца она била идол многих старијих и масе најновијих избеглица. Колика је промена настала на том пољу, ево нека покаже овај пример. У минхенском југословенском листу **Искра** од 1. марта ове године изашао је чланак под насловом Нужност здраве политике и то поводом 40-годишњице од „постанка Југославије". Тамо, између осталога, стоји: „За нас постоји само један народ, југословенски..." Ту се чак ругају да постоји „Српски народ Војводине или Славоније, да о припадницима 'српског народа' из Далмације, Лике, Кордуна и Црне Горе и не говоримо". Српски народ се ту свуда ставља у наводнике, јер о њему не може бити говора ван Србије. Постоје само провинцијална диференцирања. Ја сам са запрепашћењем ово читао, и оставио неко време да не реагујем, јер би ми се пуно жучи том приликом излило.

Можда је и боље што сам ћутао, јер само два месеца потом, у броју од 1. маја, пише главом Јаша Љотић, шеф Покрета, да они као федералисте не могу бити интегрални Југословени. Тамо стоји даље: „Интегрално југословенство припада или прошлости или далекој будућности. Данас не постоји ниједан интегралан Југословен, пошто је федеративно уређење будуће Југославије или прихваћено или се сви с њим помирили..." Нема, каже, више ниједногЈугословена, а сам његов лист је пре два месеца казао да су они искључиви и интегрални Југословени. Чак су се ругали Српству ван Србије!!

Ово је само доказ колико публицистика може на овом пољу да припомогне да се појмови разбистре и да се фразе одбаце као средства демагогије а не ни науке ни праве политике.

Биће још помало Југословена по народности, тј. лица која не могу бити нешто друго, јер су компромитовани као Срби (било у емиграцији или у земљи), или јер су уопште игноранти који не умеју ни новине да читају и прате теоријско-политичка разлагања. Но, све ће их мање бити.

Али су остали Југословени као приставше југословенске Државе. Истина, њихови аргументи су потпуно исцрпљени, не умеју да кажу ништа ново, и ништа убеђујуће, па су сад почели да дају ступце разним аналфабетима (као ту скоро Глас канадских Срба), да као папагаји понављају сасвим банкротиране фразе. А ништа није јаснији доказ од тога колико имају мало да кажу и како бедно да бране свој став.

Ја не мислим да им овде одговарам, јер је за то покренута посебна трибина и ствари се морају претресати мирније и сходније, на научном нивоу, и сасвим опширно, са стотинама аргумената. Али могу само оволико рећи. Да се наши људи, бар неки међу њима, залажу за Југославију, то је природна ствар. И тако треба да буде. Јер нам заиста Југославија може бити у даном тренутку наметнута (мада ја у то не верујем). Али да треба да воде рачуна и о посебним српским интересима, и то је ваљда бар једнако природно. А они не воде, ја то тврдим категорично, не воде ни најмање. Воде рачуна и о српским интересима, концедирајмо, тј. о интересима српско-хрватско-словеначким, као да Срби не могу ништа имати посебно и независно од Хрвата, чак и интересе противним интересима Хрвата!

Међутим, Хрвати воде само рачуна о својим интересима, о својим посебним интересима, и то воде све више о њима рачуна уколико су они противнији српским интересима, уколико су они антисрпски. Јер, мисле они сасвим природно, за Југославију раде Срби, а тиме и за њих (Хрвате). А посебно о нама нико се неће старати до нас самих!

И што ови наши Срби-Југословени не воде рачуна о засебним српским интересима, да им моментано опростимо. Они су заслепљени, па не виде друго. Али они замерају свакоме другоме који води српску бригу.

Хрвати сви одреда одбијају југословенску заједницу државну. Свакодневно излазе о томе вести у хрватској штампи. И што Хрвати више одбијају Југославију, то је се Срби све чвршће држе, и не одступају ни најмање од те шимере. Ако се, ипак, неки Србин нађе и каже да је против Југославије, макар она била за нас и корисна (али је штетна у крајњој мери) кад су већ Хрвати против ње, то се зове „политика страсти и пропасти". А оно друго шта је: бити за Југославију и против воље Хрвата. То је политика пркоса, тираније и истинске пропасти. Србија није никад бедно пропала, и ниједна српска држава, али је пропала Југославија бедније него ма која држава садашњице. Нека наши Југословени објасне на који начин мисле владати Југославијом против свих Хрвата? То је основно питање, а све је друго демагогија.

Сваки час се истиче како је поч. ђенерал Михаиловић био за Југославију. То је тачно. Али се не пориче да је он био и за демократију у којој свачије мишљење има исту снагу као његово, а где се слуша првенствено глас научника и политичара. Но нико ваљда неће тврдити да је ђен. Михаиловић хтео да натури Југославију Хрватима, и да је образује против њихове воље. Не верујем да нешто више може шкодити југословенској заједници него то истицање поч. ђенерала Михаиловића. Јер ће онда да се и најсигурнији приставше заједнице међу Хрватима, ако их има, поколебају кад чују да се заједница форсира као завет поч. Ђенерала. Они га мрзе мртвог као што су га живог мрзели.

Ја признајем да би се нашло подоста Хрвата за Југославију у даном тренутку, али само за такву Југославију у којој су њихови територијални захтеви (до Дрине, Митровице и даље) потпуно задовољени. Наши Југословени то не смеју да концедирају, али исто тако не смеју да им их признају, и онда или обилазе око тога или износе исто тако немогуће фразе да смо сви у једној држави (то су махом неправници, који не знају државноправне проблеме). А Србин, најзад, хоће да зна шта сме сматрати својим.

Ми Срби у Југославији смо осуђени на пуну и дефинитивну пропаст. То се скоро математски може доказати. Ми губимо једно по једно национално обележје, и кад изгубимо последње (а то је ћирилица), нас више као народа нема. О свему томе говориће се на другом месту. Овде се понова морам да осврнем на „политику страсти и пропасти" како ју је обележио један лондонски

југословенски првак. На моје тврдње у ранијим публикацијама о нашој неминовној пропасти, он ми чини комплименте као статистичару и онда доказује како се Срби брже множе него друге народности. Пре свега, попис од 1953. није публикован, већ су дати репрезентативни подаци за 2% укупног броја становника. То нису прецизни статистички бројеви, и то су цифре које се могу увек произвољно мењати. Зато су и дати на овај начин. Али рецимо да су тачни, а ја сматрам да су више него тачни, тј. да су се Срби множили чак више него је тамо казано, шта они значе? Да Срби имају рекреативну интерну снагу коју им нико узети не може. Ја нисам мислио да ће Срби у Југославији мање рађати децу зато што се налазе у једном држано-правном склопу који им не конвенира. И у Турској су се они рађали ништа мање, и у Босни и Херцеговини, у Лици, Банији итд. Сад их остаје знатно више у животу, нарочито одојчади, захваљујући великим проналасцима медицине на интернационалном пољу. Па ипак, Македонци расту далеко више од Срба, и „Црногорци" исто тако, и Арнаути итд. Што је једна група становништва простија, примитивнија, то више демографски расте. Тоје стари закон, статистичарима давно познат. Али неће ваљда нико рећи да би се у Србији мање рађало Срба него у Југославији.

Но није о томе реч. Ово је један статистички податак далекосежног значаја. У првобитној Југославији Срби су чинили равно 50% становника (то је процена за 1940. односно 1941). У другој Југославији они су чинили, 1948, само 41,5% становника. Опали су за скоро 9 процената. Где је остатак, питаће читаоци. Трећина је побијена а можда и више од трећине, а остатак је пресалдумио у друге народности. Да би она трећина или више била убијена да је постојала Србија, ја у то не верујем. А да се оне две трећине не би одрекле Срба, ја сам у то више него сигуран. Ови губици су непосредна последица Југославије.

Сад Срби понова покушавају да природне губитке надокнаде. Али ако дођу до близу 50% становника, опет им предстоји цепање и кидање живог меса. То је казао главом Јосип Броз (и то наши Југословени не узимају у обзир, као да није речено), јер се неће трпети да ниједан народ има апсолутну већину становништва у Југославији базираној на „братству-јединству".

У Југославији Србе очекује неминовна пропаст и смрт као нације. У то се не може сумњати. Нашим интернационалцима је то свеједно, Кинез или Србин. Нашим Југословенима је такође свеједено: који било Југословен, то је исто!

А нама Србима то није исто, и не може бити исто. Ми сматрамо Србе незаменљивом стварју и неизбрисивом вредношћу. Ништа ван Срба не може Србе да надокнади.

Рећи ће неко да су наведени губици делом фиктивни, јер су створене вештачке народности. Да, створене су вештачке народности на рачун Срба, то је тачно, и то је, као што је речено, непосредна и несумњива последица Југославије. Али се бојати да те „вештачке" народности не добију један трајнији и ефективнији карактер, да од фикције постану стварност.

Ја молим слушаоце да не потцењују те појаве расрбљивања путем стварања нових народности. Не само да се македонска народност све више афирмира, него је то, нажалост, случај и са црногорском. Верујемо да се ту употребљава брутална сила, и да је само она у стању да црногорске масе одвоји од Српства.

Но, садашњи главари спроводе ту политику консеквентно, и где морају и где не морају. Ја сам у **Слободи** споменуо статистику студената по народности. Ту постоји пуна слобода опредељења, и већина од укупног броја студената изјаснила се као Србин. Али је било и више од 3.000 Црногораца по народности. Сад је изашла из штампе публикација **Ко је ко у Југославији?,** где се налазе биографски подаци о неколико хиљада првака и главара данашње Југославије (књигу је издала „Седма сила", удружење новинара Србије, али у хрватском писму). Тамо је код највећег броја лица означена и

њихова народност. Тј. сви су питани о њој, али неки део није хтео да одговори. Огромна већина је одговорила и никоме није било забрањено да напише шта хоће. Тако је и публиковано. Од више стотина Црногораца само су десеторица ставила да су Срби (махом професори универзитета), а други сви да су Црногорци. Док је, међутим, огромна већина босанских и херцеговачких муслимана изјаснила се као Србин.

То је једина повољна вест коју Вам данас могу саопштити, али вест заиста јако повољна и етничко-политички позитивна. Србизирање муслимана нашег језика узело је масовне размере и нема изгледа да ће се задржати (мада се одозго кочи). У поменутој публикацији је више него две трећине босанско-херцеговачких муслимана изјаснило се као Србин (остали различито), а санџачки сви као Срби. Ово наглашавам да се не би казало да је то последица Југославије. И најистакнутији католик из Босне и Херцеговине Иво Андрић, књижевник, чије је дело **На Дрини ћуприја** несумњиво најбољи прозни спис на српском језику уопште, изјаснио се као Србин (већ одавна, али овде недвосмислено). И тако имамо ретко пикантну ситуацију, као последицу Југославије, да они чији су се преци вековима борили за српство нису више Срби, а да су Срби они против чијих су се предака у име Српства вековима борили.

Може ли ишта јасније да обележи ненормалност и скоро гротескно стање народности у данашњој Југославији и положај Срба у њој?

Ми имамо као противност Српству једновремено један надинтегрирајући и један дезинтегрирајући процес. Ми морамо да будемо нешто више него Срби, а у исти мах читави делови Српства морају да се Српства одрекну и да своје Српство негирају. Зашто, ако се иде ка суперинтеграцији, ако се иде ка југословенству? Зашто не могу те групе кроз Српство постати југословенске? Не, јер увек прети опасност да Српство дође себи и да прекине процес расрбљавања. Да се то не би десило, и да би југословенску пилулу што лакше прогутало, мора му се презентирати његова слабост, његово распарчавање, његова трошност.

Наши Југословени захтевају од нас да будемо за Југославију, без предомишљања и без размишљања, а нити износе које бисмо ми Срби користи од тога имали, нити пак какве смо користи имали од досадашње две Југославије. Прву Југославију не брани нико (другу још мање), а траже од нас да трећу примимо без поговора, иначе је то политика страсти и пропасти. Једини један емигрант који је бранио прву Југославију, то је био Адам Прибићевић, који у њој није имао никакве власти, нити за њу сносио икакву одговорност. Он је поштено и мушки узимао у одбрану ранију Југославију кад су Хрвати износили неистине о њој. Он сам је тако бранио Југославију у једно 90% пута њене одбране уопште. А шта мислите, поштовани слушаоци, које бранио Југославију у осталих 10 процената? Онај коме пребацују да води политику страсти и пропасти. Он је то чинио такође разоткривајући хрватске лажи. Али и наши занешени и залуђени Југословени (то је такође опсесија, иако је не признају, и то опсесија која несумњиво води пропасти), не налазе ниједну реч у одбрану раније ни садашње Југославије. Само ако они дођу на власт, или ако се Југославија уреди по њиховој жељи, у њој ће протицати мед и млеко. Нека нам опросте ако то не верујемо. Vestigia terrent - говорили су стари Латини - Трагови (унесрећених претходника) застрашују.

За Југославију се заузимају не само Срби већ и Словенци. То су наши пријатељи, али они не агитују за Југославију због нас већ због себе. За њих је Југославија животно питање: питање бити или не бити. Они никад нису ни постојали државно-правно нити могу да постоје ван Југославије. Зато би морали бити ипак мало скромнији и обазривији.

Јер, пре свега, говоре понекад и о великосрпској хегемонији, мада су у првој Југославији они били представљени на свим положајима бар сразмерно својој снази, а сада су заступљени са приближно 1.000 на сто (ако се не рачунају само бројеви њихових функционера већ и важност њихова). Огромна већина је за Југославију, али износи разлоге који су чак и код председника „Збора", г. Љотића изазвали револт. Они су за Југославију, кажу, јер само у Југославији могу пласирати своје вишкове чиновника и радника. С тим није све речено: они само у Југославији могу пласирати своје индустријске продукте.

Словенија је у Југославији постала високо индустријализована земља и само захваљујући насилном аграрном карактеру српских земаља она се може привредно одржати. Између Италије и Аустрије и осталих земаља не би се ни месец дана одржала данашња словеначка привреда. Као што се без српске војске не би одржала територијална целина Словеније.

Ту скоро је један веома уважени Словенац, несумњив пријатељ Срба и потписник Крфске декларације, дао изјаву о Југославији. Ја је нисам читао директно, већ индиректно. Али тај уважени Словенац је канда овога пута учинио једну несумњиву тактичку грешку према Србима. Он сматра да је Југославија неопходна, и пошто је већ неопходна, она се може одржати на равноправности. Зато Срби не би смели истицати своју бројну надмоћ. Такви захтеви у свакој Југославији доводе до српске пропасти. Срби бројно (и не само бројно) штрче, а не би смео нико да штрчи да би се Југославија одржала. Зато Срби морају да пристану да се спусте на ниво Словеније, Македоније, и других јединица. Ако неће, нема Југославије. То може са словеначког гледишта бити правилно, али не и са гледишта српског. Срби имају да оцењују искључиво са гледишта својих, српских интереса да ли им је боље или горе у Југославији. Увредљиво је то за Србе, импутирати им државу и државност која њима не мора да годи, или чак не може да годи. Ако Словенци, или ма који пријатељи Срба, или Срби сами, желе агитовати међу Србима за Југославију, нека нађу аргументе који Србима чине такву државу плаузибилном и корисном. Не може се нормалан Србин задобити за државу у којој има да жртвује и губи све, а не добива ништа.

Ако неки Словенац напише у каквом словеначком листу да је за Југославију, наши људи просто кликћу: „Ето и Словенци су за Југославију." Ако су Словенци, не морају бити Срби. Словенци морају ствар посматрати са свога становишта и своје утилитарности, а Срби са своје.

У бившој Аустрији су били Пољаци искрено и свесрдно за Аустрију, што је сасвим разумљиво (јер су њихови сународници у Пруској и Русији далеко више патили и мање права имали). Тамо су били за Аустрију и Украјинци, бојећи се, као католици, русизирања. Били су и Хрвати до крајњих консеквенци, били су и Словенци све до 1917, можда и Словаци. А један од највећих чешких писаца, Палацки, казао је: „Кад не би било Аустрије, требало би је створити." За Чехе, разуме се. Но Чеси нису заправо волели Ракоуско, како су Аустрију звали. Али су интрасигентно и неодступно, без икаквог компромиса, били против Аустрије само Срби њени грађани. Што су други били више за Аустрију, ови су били више против Аустрије. Јер је свак полазио са свог становишта и разматрао користи или штете са свог националног става. Срби су хтели да буду са осталим Србима, па макар нико други са њима не био, и да буду своји. А давно је речено Ne sit alterius qui suus esse potest: - Нека не буде ничији друго ко може бити свој!

Сад се хватају наши луди, у одсуству других аргумената, тога, да су Словенци за Југославију. Али, ако неки Словенац пише против Југославије, онда то наши Југословени превиде и пречују. На то се не осврћу, нити то даље саопштавају. Само се сећам како је једанпут пок. Адам Прибићевић оштро реагирао кад је један лист словеначке емиграције писао против државне заједнице Југославије. Одмах је пок. Прибићевић предложио да ми Срби гледамо своја посла и оставимо идеју заједничке државе. (Чешће је тако завршавао пок. Прибићевић своје написе, али то њему нико не замера; управо се не жели то истицати и понављати. Па ипак, неко мора да купи те податке.)

Још мање износе Југословени хрватска одбијања Југославије. Ћуте о томе, не дозвољавају да се то сазна, а себе називају демократима. Наши Југословени ће пре напасти Србе који то преносе него Хрвате који то доносе. Ако српске масе буду овако мањкаво и погрешно обавештаване о правом стању ствари, неће, разуме се, ни правилан став моћи да заузму. Можда је то некоме и стало.

Уопште се са српске стране југословенство свих видова пропагира на недостојан начин: прећуткивањем истине, обманама, лажју. И надасве улагивањем Хрватима. Зато што су Хрвати против Југославије, жели им се ова учинити приступачном и прихватљивом. Највећим делом на штету

српских националних интереса, чак и српских животних интереса. Уколико се Хрвати показују интрасигентнији у погледу Југославије, уколико је више и жешће одбијају, наши им Југословени иду више у сусрет. Ови су спремни да им чине што више концесија, да их задовоље на било који начин. Код наших Југословена врши се чак утакмица дефетизма. Прегоне се ко ће више да понуди српских жртава и да се боље додвори крвним непријатељима Српског народа. У том погледу престоница Француске пружа чудне и болне доказе, оно место у коме су пре неколико деценија Срби хваљени и узношени као скоро прва нација света. Тамо су сабране разне групе дефетиста, као и појединаца југословенски оријентисаних. Умножавају неке листиће и билтене, и један другога наткриљују у дефетизму и издаји српских националних интереса. Чак оптужују и клеветају свакога ко им се супротстави, а највише онога ко покуша да их раскринка.

Да почнемо са мањим дефетистима и идемо редом ка већини, по начелу музичког крешенда. Тамо се налази последњи председник регентске владе са првим регентом. Издају **Документа** у своју одбрану. То је добро, и, уколико су та документа аутентична, могу допринети правилном сазнању догађаја који су рату претходили. али се тврди за њих, и целу не баш велику групу која им припада, да не само инсистирају на „Споразуму", већ да су спремни за много далекосежнија уступања Хрватима. И то не тврди макар ко, већ личности којима се мора поклонити пуна вера и који су у стању да те догађаје прате. Тако се уверава да је председник владе „Споразума" обећао др Мачеку Бачку само да не прави никакве покушаје цепања. А и даље концесије у Босни.

Да та група ради брижљиво на капацитирању Хрвата да би преко њих, опет, играла извесну улогу у Југославији (јер ван Југославије не могу да играју никакву) има још безброј доказа. Уосталом, њихове личне везе са хрватским вођама, који су на тај начин обавештени о свему што се код Срба збива, више су него евидентне.

Другу групу представља бивши шеф једне странке, која није била довољно јака да пошаље у слободно биране парламенте ниједног посланика. Да ли је истинска група или само један јак појединац, то нисмо могли утврдити, и то је споредно.

Главно је да та истакнута личност издаје један месечни билтен, на хрватском писму као и скоро сви остали, да неодступно и некомпромисно стоји на терену југословенске државе, што само по себи не би било за осуду, али што је у том циљу вазда готова да грди Србе да не би Хрвате одбила од себе. Тако је та личност, која је била најближи и политички најмеродавнији сарадник поч. ђенерала Михаиловића, тврдила за њега да је накањивао убити све истакнуте раније политичаре, свакако првенствено српске.

Да би се удворио даље Хрватима, тај политичар изједначује четнике и усташе, и просто се вајка што су се српски четници дигли на устанак кад су могли да то не чине, да пусте да Хрвати истребе Србе, јер би онда послужили Југославији и југословенској идеји. Број 95 његовог листа од јануара 1958. садржи мисли које су могли да потпишу Иван Мештровић, Богдан Радица или чак Павле Остовић. Није се усташтво смело идентификовати са хрватством „да се не би тиме онемогућила Југославија", већ примити лаж за истину и приклонити главу да је Хрвати секу као „усташе". Тако пише један тако одговоран човек и главни политички саветник поч. ђенерала Михаиловића.
Но, и он је далеко превазиђен у овом граду, од других група, које све заједно имају само једну црту заједничку: умилити се Хрватима по сваку цену.

Њега је превазишла једна група која своје чланове сматра и назива младима, иако су у оним годинама кад се, како је казао пок. Адам Прибићевић, на српском селу постаје деда, и која себе сматра јединим демократима, јединим патриотима, па чак и јединим политичким људима који нешто знају. Та група већ десетак година издаје један часопис, чији су састави на литерарној висини, и који се издаје највећим делом у ћирилици (што није лако у туђини и што треба несумњиво похвалити).

Али тај лист углавном руши све српске вредности и напада све штоје српско, нарочито у емиграцији. Једва има неког српског првака на кога се лист није окомио. Хрвате штеди, па, ако већ мора да се о коме њиховом негативно изразе, одмах нађе да Срби имају исто такве грешнике, да у неваљалству Срби нимало не заостају за Хрватима ни у ком сектору.

Познати грчки писац Плутарх из Херонеје, који је живео у првом веку после Христа, написао је тзв. **Успоредне животописе** (Bioi paraleloi), у којима је увек уз једног ваљаног Грка дао опис и његовог римског пандана (Тезеја и Ромула, Демостена и Цицерона, итд.). Тада је Рим владао Грчком, и Плутарх је избегавао самохвалисање својих земљака које би Римљани нерадо слушали. Паришки часопис поступа слично, али и са једном крупном разликом. Он налази увек негативног Србина ако мора да укаже на неког негативног Хрвата. Он не истиче ништа позитивно код људи већ само негативно (да би чланови Групе испали једини велики и светли). Србе и српске прваке шиба немилосрдно без паралелних случајева. Ако баш мора да неког Хрвата очеше, онда му налази српски пандан. Али какав? Нпр. да је почивши ђенерал Недић исто што и Павелић, да је сваки борац за Србију и Српство у последњем рату раван усташким злочинцима итд. А у исто време налази речи разумевања, ако не и похвале, за самога Анту Старчевића, који је цео Српски народ прогласио „накотом зрелим за секиру". То је толико озлоједило пок. Адама Прибићевића да је пред саму смрт са болом и огорчењем о томе говорио.

Пошто се сматрало да је та група створила на свој начин код Хрвата згодне позиције, то су јој многи завидели, па су образовали друге организације и почели издавати засебне „часописе" одн. билтене у хрватском писму. Испочетка наиван и „неутралан", тај часопис све јасније показује своју издајничку боју. Он хоће да наткрили остале едиције дефетистичког Париза. Врши неке анкете о Југославији, при чему даје реч најгорим српским непријатељима, одобрава најдеструктивније написе једног потпуно проданог типа који пише у хрватским минхенским новинама горе него што је писао Радић или чак какав усташа о Србима.

Сад би требало нешто рећи о том типу. Али он долази доцније,јер се једва може превазићи у антисрпској кампањи. Има их још, можда наивнијих али можда не мање опасних. Тако је један паришки Србин и доктор медицине величао у једном канадском листу Југославију, па чак и жртве које су Срби „за њу" морали да поднесу. Но, он сматра да југословенска зграда није сасвим довршена, да треба примити и Бугаре у њу. Зна он да би и то Србе коштало грдних жртава, па каже отворено да још оволико убијених Срба не би значило ништа само да држава допире до Црног мора. Јер „опстанак државе не зависи од привремених злочина у њој". Ако погине још милион Срба за кратко време то су само привремени злочини а не трајни. Врло важно што је погинуло милион Срба. Остала је Југославија, каже тај доктор, она је „издржала све и остала". А остали су у животу он и његова породица, као и цела плејада паришких издајника. Па шта онда да се жалимо: мируцка, мируцка народ, али држава остаје!

Онај малопре поменути православни теолог, који за себе стално тврди да је „Београђанин, Србијанац, Србина", пише у хрватским новинама, јер су му српске, у којима је такође писао, отказале свако гостопримство, и стално понавља да је за све што се збило крив српски шовинизам и великосрпске клике. За Југославију морају бити сви Срби, тврди тај тип. Против су само безумници и издајице. Али морају сви ти бити искрено за Југославију, а не прикривени или чак отворени великосрби. А скоро сви су Срби такви. Онда је разумљива реакција Хрвата. Он скоро отворено оправдава хрватске злочине, па чак и будуће ако дођу као последица „великосрпства". Он признаје све федералне границе које су комунисти поставили и то сматра као „тековине револуције". Итд. Малоје у историји било таквих издајника и дефетиста у било којем народу. Но, у Паризу је чак и он превазиђен, од једног ренегата горег од Секуле Дрљевића, који издаје неки билтен под насловом **Војводина.** И њега се дотакао пок. Адам Прибићевић пред смрт. Но, ми му нећемо чинити ту част.

Доста је само у кратком укупном прегледу увидети колико само има у једном граду српских дефетиста који се прегоне, који се такмиче ко ће више Хрватима да угоди. Сви запостављају српске интересе у корист неке имагинарне Југославије, за коју и сами увиђају да доноси Србима смрт и пропаст. Но, њима је главно да они остану за семе и да у име тога Српства које нестаје заузму владајуће позиције.

Није онда чудо да је онакве изјаве дао син поч. ђенерала Драже Михаиловића чим је стигао у Париз. Он је свратио, каже, у ресторан где се окупљају „сви Југословени". Дакле, и усташе, а камоли Хрвати. И то два пута понавља. Онда даје изјаве за немачку штампу преко једног швајцарског илустрованог листа. Каже да се последњег рата југословенска војска јуначки борила. Само што јој је Павелић ударио нож у леђа. А Павелић је био у Италији, док су се сви војни обавезници Хрвати

предавали и разоружавали Србе. (Такође и Немци, Мађари, Арнаути, Македонци итд.). Каже да су Југословени одведени у заробљеништво, и то понавља два пута, а ми сви знамо да су вођени само Срби и Словенци. Каже да му је отац рекао да ће се сви Југословени дићи на устанак. Тито је сакупио Југословене у Србији и довео на Сремски фронт; руска војска је Југословене из Србије депортирала. Итд.

Нечувене ствари и невероватне лажи. Нигде, ни једном речју тај млади човек не спомену Србе и Српство. Све заслуге и за борбу ген. Михаиловића и његових јунака, чак у Босни, Далмацији итд. приписује Југословенима!

Да ли је тако инструиран у земљи, или су му такве савете дали паришки „Југословени", ја не знам. Али то сматрам болесним симптомом, кога треба жигосати крајњим изразима. Когод хоће, може да буде за Југославију и да је дочарава, али лажи не сме да шири и чињенице да изврће. Јер се то да лако демантовати.

Ја Вас молим, поштоване Госпође и Господо, да ми не замерите што сам износио само чемерне и тужне примере наше садашњости. Разне су ме околности на то навеле.

Прво, жеља да се каже истина, ма како тешка она била. То је српска особина. У народној песми **Бој на Мишару**, и птице, односно вране, „два врана гаврана", неће да говоре друго него истину. На питање жене Кулин-капетана,

Бесједе јој двије тице вране:
„ Ој госпођо, Кулинова љубо,
Ради бисмо добре казат гласе,
Не можемо но каконо јесте.

Друго, и штимунг Видовдана је тужан и жалостан. Јесте да нас Видовдан није осрамотио (иначе га свакако не бисмо славили), али нас растужује увек када га се сећамо. Изгубили смо царство, слободу, прве вође и поглавице. Обезглављени пали смо у турско ропство. Оно штоје доцније Маргита девојка оплакивала због погибије српских првака, важи још више за Косово:

Браћо моја, српске војеводе,
Како бисте, како преминусте,
И како ли робље остависте!
Робље ваше све турско подножје.

А најважнијије разлог да ја ово сад износим, што говорим под егидом Српске народне одбране, што говорим тако-рећи у име ње, што говорим уваженом чланству и пријатељима СНО. Ово је скуп СНО, и о чему бисмо пре и прикладније говорили већ о томе што морамо за Српство да бранимо, и од чега Српство да бранимо?

Треба познати непријатеља, његове намере и његове методе борбе да би му се супротставила успешна одбрана. То је био циљ свих ових излагања. А ја ни часа не сумњам да ће отечествено и родољубиво чланство СНО у Канади, под својим опробаним вођством, умети да се достојно одупре свим српским непријатељима са које год стране они наилазили. То је основни задатак, то је циљ СНО. Због њих је она и постала.

Њу сачињавају Срби, великим делом опробани српски борци. Све се може Србину приговорити, али никад да је кукавица. Он ће и сад наћи начина да достојно одговори на све нападе Српства и да се ухвати у коштац са свим српским непријатељима. Члан СНО у Србији, у Босни, у Канади, у Америци, све је то иста крв, потомци истих хероја проистеклих од Косова, васпитаних уз струне српских гусала. Све је исти јунак и једнак херој, све је то бранилац правде и нејачи, заточеник великој српској идеји. У то име, живео Српски народ и његова Српска народна одбрана!!!

Канадски србобран, број 267 и 268.

„КОСОВО ЈЕ У СРПСТВУ ВЕЧНО"

Видовданска беседа др Лаза М. Костића на прослави ' Српске народне одбране у Америци 29.јуна 1958. године у Чикагу

Поштовани господине председниче Дучићу,
Поштовани часни оци свештеници,
Поштоване госпође и господо,

Двоструко је наше славље данас: годишњица од Косовске битке и годишњица од оснивања СНО. Ова друга годишњица је чак јубиларна: пре равно пола века је настала и започела свој спасоносни рад СНО у Београду.

Случај је повезао ова два славља, па ипак не пуст случај. Има и везе међу њима. Од Косова је почела патња Српскога народа, која га је пратила пуних пет-шест векова и која је у даном моменту довела до оснивања СНО. Почели су од Косова прогони, злостављања, подјармљивања физичко и духовно разбијање Српства. Почела су страдања без краја и без зрачка наде.

Али, по закону самоодржања и некој латентној невидљивој али зато и необузданој, неодољивој сили Духа, Српски народ се пренуо и брже него је ико могао да замисли почео борбу за свој физички и још више национални опстанак. Разбијен и разбачен на разне стране Балканског полуострва, дезорганизован потпуно, декласиран („постадоше лафи ратарима"), лишен својих вођа и главара, својих духовних пастира, он је био као осуђен на постепено нестајање и изумирање. Његово ишчезавање са светске позорнице изгледало је неминовно и незадрживо. За околни свет он је скоро био пао у заборав.

Али се није дао Српски народ! Онје био рањен, тешко али не смртоносно. Напротив, те ране дале су му једну дивовску снагу да их извида и да постане свестан положаја у коме је, да се не илузионира, да се не обмањује, да се не заноси. Да сасвим трезвено схвати ситуацију у којој је.
То је била основна подлога његовог спаса. Давно пре Косова, у време Христовог детињства, писао је велики римски песник Вергил: „Una salus victis: nullam speraresalutem", што српски значи: „Једини спас за побеђене, то је: не надати се никаквом спасу". Не очекивати милост од победника, не веровати да ће он имати обзира према побеђенима, а најмање да ће се старати о њима, да ће њихову бригу водити. Даље консеквенце су двојаке: или потпуно приклонити главу чекајући да је победник одсече кад нађе за сходно, или организовати отпор и „не дати се". Закон самоодржања налаже ову другу солуцију. Да, он је претпоставља и захтева. Али само за организме, за жива и животворна бића. Само су она у стању да се одрже, само се њихово одржање очекује.

Сад, физичке индивидуе су несумњиво организми, и они следе том принципу и том закону увек кад је то могуће. Инстинктивно раде на свом самоодржању, често чак пренебрегавајући и моралне постулате: губе душу и образ да би го живот сачувале. Код колективних организама принципи одржања су нешто друкчији.

Народ је несумњиво један колективни организам, и то организам највишег реда, најтананији и најосетљивији (позната је ствар да, што је организам финији, теже се одржава).

Да ли су Срби представљали један такав организам, да ли су већ били образовали народ? И да, и не.

Они су сачували супстанцу једне до скора велике и знатне државе, они су се били историјски не само приказали већ и афирмирали, њихову егзистенцију и стварност осећали су и многи пријатељи и непријатељи. Ако би неко покушао да је негира, брзо би добио доказе да се преварио. И Турци су то предосећали и према томе се управљали: кад су хтели да овладају Балканом, знали су да је најпре потребно разбити српску државу и сломити отпор српских снага.

То су постигли на Видовдан 1389, и већ више стотина година ми у жалости и молитви, уз вечну захвалност благодарним жртвама, евоцирамо те догађаје

Где све свето и честито беше,
И миломе Богу приступачно.

Пред нашим духовним очима пролазе силуете наших великих предака, „оклопника страшних без мане и страха", јунака и витеза, који изгубише царство али не изгубише образ. Ту није било дезертера и слабића, ту није било забушаната и потркуша, ту није било апизера и прилагођача новом стању. Свак је желео да иде у бој: ниједан брат Царичин није хтео код куће да остане, па чак ни слуга Лазарев Голубан, кога је Цар оставио својој жени за заштиту. Али га слуга Голубан није послушао:

Он свом. срцу одољет не може
Да не иде на бој, на Косово!

Па ни Ваистина, слуга Мусића Стевана, Лазаревог сестрића, не хте послушати господара свога да остане код куће и ван боја. Свак је журио

На Косово, лепо поље равно,
На рочиште честитоме Кнезу.

На „рочиште", каже народни певач. Рочиште је данас реч правосудна. Под њим се разуме време и место одређене грађанске парнице. Тада је, свакако, имала у суштини исто значење: одређено место и време састанка, у овом случају састанка целе српске војске. Није тада било месне мобилизације, још мање мобилизационих спискова. Само су трубачи Кнежеви ишли од места до места и објављивали „рочиште", које је Кнез определио. Ништа даље није требало. Свак ће да испуни своју обавезу и да оде на „рочиште".

Или, као што је певао на сам Видовдан 1841.Јован Стерија Поповић:

Лети Србин, лети вољно,
На Косово, поље бојно,
Нагли своју у пропаст.

Јер, кад је стигао тамо, свак је желео пре да погине него робом да постане. Нико није покушавао да спаси себе.

Властела су предњачила у храбрости и готовости за жртве. Никоме није ни на ум падало да нпр. понуди Мурату српску круну па да се назове турско-српским царем, и да Србија води један фиктивни државни живот. Не: или имамо да будемо само своји, или нека нас као државе нестане. Тако су размишљали ратници „честитога Кнеза", и тако су поступали.

И ту нам је и Кнез погинуо.
Ту су Срби изгубили царство
Честитога цара земаљскога.

Изгубили су царство, али је и сва војска погинула. А ње није било мало:

У Лазе је силан Србаљ био,

како говори народни певач.
Војска је сва изгинула, један њен члан храбрији од другог:

Бог да прости ко их је родио!
Оставите спомен роду српском,
Да се прича и приповиједа,
Док је људи и док је Косова!

Тако гласе стихови једне народне песме о Косову и о Видовдану. Народни певач је боље него ико, и лепше него ма ко, овде обележио суштину онога што данас називамо Видовданом или Видовданским поменом.

Ми се тих витезова сећамо увек, преко целе године, кад год размишљамо о прошлости, или кад њу учимо, или кад читамо односно слушамо народне песме. Пре је то било много чешће, али ни данас то није ретко. Но један дан у години наши су преци, а непосреднији потомци Косовских јунака, оставили нама у аманет да посветимо само успомени тих соколова и хероја.

Један дан, они су желели. Који дан, то није било спорно. Онај дан кад се битка била и кад је Царство било изгубљено. То је Видовдан. Сећам се да сам као млад гимназист читао објашњења наших карловачких професора и класичних филолога, да реч вид долази од грчке речи онда, а она значи: знам, разумем, памтим.

Можда је то један прост случај да је Косовска битка пала на дан Св. Вида, али случај у најмању руку симптоматичан.

То је, браћо, више зламениje,

како исти народни певач у истој овде више пута цитираној песми (Мусић Стеван) за сасвим другу прилику каже.

Војска је сва изгинула на Косову, али је оно постало вечно. Јер у већ цитираним народним стиховима стоји да су тадањи бојовници оставили спомен Српском роду

Док је људи и док је Косова!

Не значи то докле још Косово поље физички егзистира, већ док траје успомена на Косовску битку. Ње ће нестати тек кад људи нестане, она је вечна.

А ко ће ту успомену да одржава кад је сва војска изгинула? Да, војска је изгинула, али није нестало Срба.

Ак' и јесу одлећели ждрали,
Остали су и тићи ждраловићи,
Српско племе изгинуши неће!

како говори народни певач заједно много доцније доба.

Народ се повукао у збегове, почео да долази себи и да се физички рекреира. Бројни губици Косова убрзо су били надокнађени, а етничке територије можда и увећане.

Али, да ли је постојао народ у данашњем смислу речи, Једна етничка, духовно чврсто повезана заједница? Није он још постојао, али је настајао. Настајао је далеко пре него иједан други народ у његовом суседству даљем и ближем (са изузетком, можда, народа мађарског). Настајао је, и настао је сасвим, пре неколико векова, док су други народи са којима данас заједно живи настали неколико векова доцније, углавном у прошлом веку, а неки тек данас, пред нашим очима. То је историјска истина, коју су утврдили најауторитативнији страни научници и која остаје истина, тј. увек иста, па макар ко покушао да је спори. А које створио подлогу српској народности? Видовдан, то можемо без страха и без предомишљања тврдити. Јер, данас се у науци сматра као народ у етничком смислу, тј. као народност, она заједница људи која има исту историју односно исте запамћене историјске подвиге, заједничке патње, исти начин изражавања, иста веровања и једнака стремљења према будућности.

Видовдан је све то омогућио, или бар условио. Српска прошлост пажње достојна не почиње са Видовданом, већ се њиме у неку руку завршава. Али је Видовдан учинио да се та прошлост не заборави, да се очува у нашим духовним очима, у нашој интимној унутрашњости. Он ју је изазвао у памћењу, и он ју је конзервирао. Требало је да наиђе јад и чемер као последица Видовдана, па да светли дани наше прошлости засјају у нашим очима као контраст бедне тадашњости. Све што је пре тога било лепо и велико, све је тад нашим прецима, па и нама самима, изгледало још далеко светлије и сјајније. Дед је то препричавао унуку, отац сину, мајка кћерима итд. Ниједан детаљ није смео да се изгуби, ништа да се мимоиђе. Глачало се помало даље, додавало се и улепшавало, у то не може бити сумње. Али се и много тога истинитог преносило и сачувало. Основе су биле скоро увек на истини саздане. Ниједан народ света - и то су утврдили најмеродавнији страни научници - није познавао своју прошлост тако прецизно као српски народ. У доба кад писмености уопште у масама није било, мало је ко међу осталим светом знао и најкрупније догађаје прошлости својих предака, Срби су знали и саме детаље. И то Срби „сви и свуда", гдегод живели и под чијом год влашћу били. И онај у Банату једнако је то знао као онај у Скопљу (доцније и онај у Будиму); онај у Лици, на Кордуну или Равним Котарима једнако као онај на Тимоку; онај у Босни једнако као онај у Црној Гори. Итд. Сви су сматрали српску историју као историју својих предака, као своју историју. А то везује јаче и чврше него ма шта друго. То указује на заједничко порекло, духовно и телесно, на херојско порекло. А нико не може себе да одваја од предака који су обележени као хероји.

Па страдања, једнака или чак заједничка, цементују такође заједницу до неслућене јачине. Увек су се солидарним осећали гоњени и мучени на исте начине и од истих тирана, а камо ли тек кад они имају исту прошлост и судбинску повезаност. То збија заједно, то спаја, то обручава. А сви су скоро Срби имали после Косова једнаку судбину. Није међу њима било повлашћених који би се заузимали и отрзали. Сви су били исто. Док се данас бар сваке деценије мењају социолошке и социјалне основе заједнице, док сваког часа долази до декларисања и рекласирања (а тога је било, са мало већим размацима и у старој српској слободној држави), дотле у ропству под Турцима и иначе, нико се од Срба није друштвено издвајао и узносио. Свеје било нивелисано, и све је доживљавало идентичну судбину. Све је једнако патило и једнако се надало. Није се могло поправити или погоршати стање једних да се то не одрази и на остале. И то је онда јако утицало на солидарност која народ ствара.

С временом су се појављивали знаци отпора и ребелије, који су се нарочито одражавали у хајдучији или по месним бунама односно устанцима. И ту је сав околни свет био солидаран.

Народ је сматрао хајдуке и устанике као своје заштитнике и осветнике, он их је подстицао на подвиге, величао и благосиљао.

Нек су живе све јуначке главе
Које дижу чете на Крајину!

Само те појаве, а још више страх од турске одмазде, приљубљивале су народ још више и чврше и стварали даље подлоге духовног сродства израженог у народности.

Затим је долазио „исти начин изражавања". То није само језик, кога неки социолози сматрају најважнијим, а неки чак јединим знаком народности, и који је међу Србима толико једнак да строго узевши нема код њих дијалеката ни различитог говора образованих и необразованих, што је такође странце фрапирало. И други су начини изражавања код поробљених Срба били једнаки. Нпр. мимика или боље мимеза. Вековима ропства дошло је до нарочитог начина договарања и споразумевања међу потлаченима, и то је трајало до у наше дане. Сећам се, као аустријски војник у Првом светском рату, а било ми је 18, 19 и 20 година, како сам, такорећи без грешке, утврђивао да ли је неко Србин. Кад би се нашли у рову, у чети, у бараци, у затвору, у возу или где било, један брз поглед, један недефинисан покрет, и ми смо били начисто да смо Срби. Колику су тек вештину имали наши прећи још опасније гоњени, и са далеко више животног искуства!

Па и тиме се не исцрпљује један „начин изражавања". Било га је још, ефикаснијег чак и чвршћег, који јаче веже. То је било певање уз гусле. Свуда где је Србин био, биле су и гусле, и кадгод су се Срби састајали заједно, они су један другоме певали о српској прошлости и српској слави. Сваки је другоме

саопштавао шта о томе зна, и младост је пожудно то примала и усвајала. И догађаји који су већ сто пута опевани и слушани, радо су слушани и сто први пут. То није дало да се забораве, то је подстицало, тоје будило понос, то је пружало наду на бољу будућност. То је умиривало и у исто време заносило, то је давало подстрек и одстрањивало жалост. Или, како каже велики Његош:

И наше су утирали сузе
Вјечни звуци дивнијех гусала!

Сви су Срби имали исте јуначке идеале, представљене кроз песму и гусле. Сви су кроз њих обнављали своја историјска знања, сви су освежавали свој занос, сви су гајили исте наде. И као што су монотони тонови гусала били свуда исти, једнаки су и подвизи слављени кроз васцео српски народ, једнаки су јунаци истицани, иста лица обожавана, истима се дивило у Скопљу и у Призрену, у Пећи, на Цетињу, у Котору, у Требињу, Мостару, Сарајеву, Бања Луци, Госпићу, Книну, Тузли, Зворнику, Шапцу, Београду, Неготину, Крушевцу, Крагујевцу, Нишу, Смедереву, Темишвару, Кикинди, Србобрану, Новом Саду итд. Марко Краљевић био је општи јунак целокупног Српског света. А свет који је имао исте идеале, постајао је неосетно јединствен народ.

Није Видовдан створио српски језик, то је тачно; чак ни мало није утицао на његово стварање. Али је он знатно припомогао распрострањењу и уједињењу српског језика.

Да није било Видовдана, тај језик не би говорили у Банији, на Кордуну, у Бачкој, Банату, итд. једнако као у Србији, Боки, Црној Гори, Херцеговини и Босни. Миграцијама и мешањем народа Српство је било све више учвршћивано, место да буде - према општим социолошким законима — тим више диференцирано. Опет један парадокс, али и несумњива стварност.

Немци, који говоре стотине дијалеката, раније су имали само један несумњиво заједнички начин изражавања који је узиман као модел: то је тзв. „бинендојч", немачки са бине, из позоришта. Сва немачка позоришта 19. века настојала су да уведу исти изговор, исту акцентуацију, исту интонацију (тада није било радија!). Све је то морало да буде „иштудирано", отуда доста вештачко и намештено. Код Срба је рецитовање уз гусле (тзв. „појање", које са песмом скоро ништа нема заједничког), сасвим спонтано, изражавано од неписмених слепаца и пастира, образовало и уједначило српски заједнички изговор, општи народни изговор који је доцније проглашен за књижевни. Слепци су, попут старогрчких рапсода или еода, ишли од насеља до насеља, од манастира до манастира, од једне покрајине до друге. А и становништво је већ било измешано из разних покрајина, тако да се искристалисао један заједнички тип Србина као ретко где у свету. То је била најкрупнија основа образовања и афирмирања српске народности.

Нашу веру није, такође, Видовдан створио, већ Свети Сава (ја под вером овде разумем Цркву, српско-православну). И она се била усталила и ојачала за време Немањића. Али се очеличила тек под Турцима. Ту је доживела своје каљење, без кога је сумњиво да ли би остала у животу.

Јер је мученишТво, мартиријум, неопходан услов за одржавање сваке вере. У темељима њеним морају да буду кости мученика. А српска црква, Светосавска црква, дала је стотине хиљада, можда и милионе мученика. Стотине хиљада дала је чак у наше доба, које сматрају просвећеним, од народа који себе сматра као носиоца „тисућлетне културе".

Наша црква је била мученичка све од Видовдана, и великим делима због Видовдана. Али она није поклекла, а најмање, пак, резигнирала на своју свету мисију, због тешкоћа, препрека и мука на којеје наилазила. Напротив, то је све више наше људе привезивало уз веру праотаца, то је све ову веру чинило у њиховим очима ближом, милијом, светијом.

Осећао је наш свет инстинктивно, а и запажао рационално, да удаљење од вере значи слабљење националних позиција, прерушавање колективног и наслеђеног лика, деформацију менталну, обезоружавање и капитулацију свега свога, посебно народно-индивидуалног. Да би то довело до денационализације, расрбљавања, негације и своје прошлости и своје посебности.

Зато је тако чврсто пригрлио био своју веру и сматрао је саставним делом свога народног бића. О томе се Јован Цвијић овако изражава (Говори и чланци II, 32):

Колективна душа је примљеним творевинама утиснула свој печат, своју оригиналност, и тако је створила нарочиту православну цркву, сасвим друкчију од католичке, у многоме различну од осталих православних цркава, саздала је цркву Светог Саве, Српску цркву, цркву народне душе, свој велики орган и своју моћну заштиту у свим царствима и под свим приликама. Дакле, својом прошлошћу, у току историјског живота, српска народна душа је примила дубоке осећаје, и најбољи изазван косовском катастрофом, основни, којије живео у целом народу од појаса до појаса, пар векова, и концентрисао до беспримерне збијености и напона....

Видовдан је од владајуће вере створио гоњену веру, од господара роба, од газде чивчију. Из градова и тргова она је одбачена у села, из већих агломерација у забачене кутке шуме, из велелепних храмова у брвнаре. Од торжественог пјенија настало је пригушено, промукло јецање. Свештено-служитељи нису били више у златним одјејанијама и у блеску одежда, а напољу у одговарајућим мантијама већ, у најбољем случају, у оделу од сукна или, чак, од кострети. Румунски историк Јорга говори о „патријарсима просјацима" и међу првим таквим цариградским патријарсима под Турцима наводи једног Србина.

А све је то, на крају, вери као таквој више користило него штетило. Ми нисмо у вери ни данас слабији него што смо били за време Немањића.

Да су наша стремљења била увек иста, жеље усмерене на будућност увек једнаке, то једва треба и спомињати. Сви смо ми кроз целу тако бурну и мучну историју само једно желели: своју слободу и своју државу. Онакву какву нам је народни певач свакодневно дочаравао.

Нема народа на свету који је имао тако јасну визију своје будућности, прецизну представу онога што политички жели кроз векове, као што је наш, српски народ. Свакоме је Србину лебдела слика државе Немањића пред очима и само њу је хтео. Свак једнаку. Може ли бити веће истоветности у погледу стремљења за будућност?

Нити је ико од наших предака желео какву мању, покрајинску државу, нити већу, смешану са другим милетом. Никад то није био идеал нашег човека. „Своју кућицу, своју слободицу" свак је прижељкивао и за њу умирао. Вековима појединачно и у групама. Знао је свак зашто умире, и колебања у његовим идеалима није било.

Тако је, заиста, настао народ у модерном смислу речи, етничка целина тако чврсто међу собом повезана да једва има примера у свету да то превазиђе, милионска група која је исто желела, исто осећала, једнако се изражавала, заједнички живела и патила, уједно и једнако мислила о будућности, њу на исти начин схватала и за њу се једнако бескомпромисно и пожртвовано борила.

Ето сви елементи народности. Ниједан не недостаје и ниједан није чак ни кржљав био. Сви њени елементи у потпуности и у најчишћем облику. Странци су се томе дивили и то као редак пример истицали (о томе ће морати да се засебно пише). А није то било нимало лако. И нимало просто, нимало само по себи разумљиво. И сви други народи су с муком настојали, и веома тешко. Рађање детета је тешка ствар, али брза. Народи се вековима рађају, и веома често долази до неуспелог рођења или кржљавих новорођенчади. И овако нешто је Виргилије изразио у својој **Енеиди** пластично како само латински језик допушта: „Tantae molis erat,Romanam condere gentem" (I певање, стих 33). Српски то значи: „Какве ли је тек муке требало док се образовао римски народ!" Ништа мање, сигурно, није требало муке док се образовао Српски народ.

Но, није мука била само у његовом образовању, већ ништа мање у његовом одржању. Настаоје у тако тешким временима, и упоредо с тим настала је борба за његово одржање. Претње и сметње пратиле су га кроз цео његов век. Увек су се јављале силе и покрети који су ишли за тим да га оборе, сруше, искорене.

Кад се дете роди, чувају га родитељи; ови бдију над њим и одстрањују опасности. Српски народје био препуштен сам себи: нико се о њему није старао, нико о њему бригу није водио. Није зато чудо даје међу његовим синовима настала реч: Тешко мени без мене!

Уз помоћ Божју и благослов Светог Саве, Српски је народ издржао борбу и пребродио многе и необичне снажне препреке у свом развитку.

Разна је средства и разне методе употребљавао у своју одбрану, прилагођена моменту и датој ситуацији. Али је будан морао да буде вазда, и спреман на све увек и довека.

Било је и борби, или ситних, хајдучких, које нису јењавале никад, или масовних, правих устанака, који су се периодично јављали да покажу каква латентна снага лежи у Србина, како он уме да реагира на неправде. Док одједанпут није дозлогрдило, док није свећа догорела, док неправда није почела да вапије за осветом.

Тад је крвца из земље проврела;
Земан дошо, ваља војевати,
За крст часни крвцу прољевати,
Сваки своје да покаје старе!

Дошао је Први српски устанак са победама које су свет задивиле, дошли су противудари, порази, губитак свега добијеног. Затим Други устанак итд. Ви сви то знате. Црна Гора није ни престајала никад да ратује, бар не под Петровићима с Његуша. Онда је она била српска и најсрпскија, сматрала се да јој је национална мисија ослобођење Српства, и за ту мисију никакве жртве нису биле велике.

И ми смо тријумфовали. Имали смо две српске краљевине, имали смо за собом Русију. Изгледало је да су патње целог народа за свагда ишчезле, да нам предстоје само бољи дани.

Али анексија Босне и Херцеговине из 1908. расхладила је духове. Видело се да су још увек веома снажне и веома активне силе нама супротне, да борба није завршена, да чак главне патње и најболнија страдања предстоје. Тада је у овим пределима овде певао млади српски песник - самоук Прока Јовкић, који је сам себе звао Нестор Жучни, ове заносне стихове:

Свршено није још'те дело наше!
још народ овај даље ићи има,
Да нову славу новом борбом паше.
Залуд га бију, спотичу и плаше,
Надошла му је снага као плима,
Векови људски послање му даше.
Ах, још ће бити борбе, огња, дима!
Још овај народ бориће се с њима:
Са свима који крви му се маше,
Са свима што му подло на пут сташе.
Свршено није још'те дело наше!

Тако је осећао васколик Српски народ. Једино није свак умео то тако лепо да формулише. Песници су за то Богом дати.

У то доба неколико одличних српских патриота (а патриотскије тада био до усијања расположен цео Српски народ) решише да оснују Српску народну одбрану. Српску народну одбрану! Ко да се брани и ко да брани? Ко кога да брани? Назив сам даје одговор: Српски народ има да брани Српски народ. Слободан део народа брани потлачени део, онај ко може брани онога који се сам бранити не може. Један за све и сви заједнога у најпотпунијем смислу речи. Србија је, која је тада баш осетила мисију Пијемонта, прогласила себе за првоборца у одбрани Српства.

А од кога да се брани Српство? Од свих његових непријатеља, од свих који насрћу на његову област, на његову част. Да се бори са онима који су против њега било из ког разлога. Па наведимо понова два већ цитирана стиха Нестора Жучног:

Са свима који крви му се маше,
Са свима што му подло на пут сташе.

Никоме не праштати, никоме не давати пардона. Јер су у питању име, слава, опстанак народа, на које никакав појединац и никаква генерација нема права да резигнира. Они су само један беочуг у великом и сталном ланцу народа. Когод се показао као народни непријатељ, непријатељ Српског народа, и овај мора њему да буде непријатељ. Цео народ, или когод је у стању мора да брани цео преостали народ.

Муж је бранич жене и ђетета,
Народ бранич цркве и времена,
Част је слава, светиња народња.

како је рекао бесмртни Његош.

У том духу и под тим ауспицијама основана је и започела је свој рад Српска народна одбрана. Одједном све јој приђе и у Србији и ван Србије, све што је српски дисало и осећало. Ниједан покрет у Српству није тако брзо и тако свестрано распалио духове и постао свеобухватан као овај. Старији су је помагали саветом и новцем, млађи су тражили борбу и бој.

А билоје и тога. Упоредо су предузимане и „мирне" и крваве акције. У Аустро-Угарској је вршена агитација, духовно прикупљање Срба и припремање на догађаје који су били неминовни. Настојало се да се не изгуби више стопа српског земљишта, да се ниједан српски интерес више не жртвује. Да Срби буду стално будни, свесни себе и сигурни у помоћ других Срба. У Турској, водила се борба камом и бомбом. А бораца, који су комите звани, билоје више него оружја, и више него је потреба изискивала. Чак овде није требало никакво преклињање и никаква кнежева клетва. Људи су сами ишли, пријављивали се из свих српских крајева, и били више него несрећни ако би, због физичких кондиција или иначе, били одбијени од пријема у неку комитску чету. Свак је хтео да испуни своју дужност и да изврши мисију за којује веровао да му је Народ поверавао. Свак се сматрао мисионаром народа свога, свак је мислио да од њега зависи судбина и будућност Српства. Само у том расположењу, у том духовном устројству, стварају се велика дела, само на тај начин твори се историја.

И она је заиста творена. Догађаји који су следовали пружају за то најбољи доказ. Први балкански рат, Други такав рат, Први светски рат. Срби су показали чуда од јунаштва и патриотизма, којим се цео свет дивио и пријатељи и непријатељи. Они су били достојни својих косовских предака још је једанпут „сваки свога покајао старог".

Непријатељу је била СНО трн у оку, и цео апарат полицијски развијене Аустро-Угарске сматрао је за своју прву дужност и за главно улагивање и стварање позиција код старијих да проналази и проказује чланове СНО.

Многи су од њих грдно страдали у Аустро-Угарској. Кад је ова окупирала Србију крајем 1915, нашла је списак чланова СНО у Аустрији, специјално у Босни. Сви су ти српски патриоте били ухапшени и подвргнути монстр-процесу у Бања Луци. Многи су били осуђени на смрт, али су после помиловани заузимањем шпанског краља Алфонза XIII. Мора се признати да је Аустро-Угарска била ипак донекле

праведна држава и бар милион пута људскија од оног ругла државног које је настало после две-три деценије и сматрало за свој основни државни задатак да све Србе побије.

Зато ја не бих спомињао овај случај бањалучког процеса да ме нису две његове епизоде још као младића-гимназиста нарочито узбудиле. Кад је оптуженим поднета оптужница да је прочитају и потпишу, одбили су да је потпишу, одбили су сви до једног, што је била латиницом написана. Јер је по Уставу била ћирилица равноправна и према Србима морала се она употребљавати. А тада су Хрвати у самој окупираној Србији укинули били ћирилицу. Ништа није суду преостајало него да све оптужнице понова да преписати у ћирилици. Знали су они наши дивови да им то неће олакшати одбрану, али нису хтели ни на смртном часу да се одричу свога писма, ни по цену живота.

Друга епизода је била следећа. Кад је суђење завршено и прочитана пресуда, са толиким смртним казнама и хиљадама година робије, сви су осуђени устали и као на команду почели да певају **Возбраној војеводје побједителнаја.** Било је мноштво свештеника и учитеља међу њима који су интонирали ту песму достојно светом моменту. Све је остало укопано, и суд, и адвокати, и државни тужилац, и аустријски жандари. Све је стојећи одслушало песму моритура, која је оглашавала крајњу победу и документовала српску неустрашивост. Такви су били први чланови СНО. И они борци и јунаци као они на бојном пољу, који су малопре споменути.

Ти догађаји су сувише свежи у нашем памћењу, многи су од вас били њихови учесници, да би их требало детаљно евоцирати. Откуда та снага и та пожртвованост Срба?

Она је била у њима, у нама свима, у целокупном Српском народу. Латентна, задремана, за многе учмала, та снага је чекала само моменат да се изрази, да букне, да прасне, да сломи све око себе штојој се супротставља.

Искра нађе удар у камену
Без њега би у кам очајала.

Српски народ је имао бескрајно много искара, снажних, светлих, бујно пламених. И кад је наступио одговарајући удар у камен, потекоше те искре на све стране, запалише наша срца и упалише зграде непријатеља. Није мала заслуга за то била СНО.

Настаде победа какву никад до тада Српство доживело није: ујединило се оно цело и тријумфовало је после толико зала. Али у овој опијености победној, оно је заборавило намах и своје патње досадашње и своје непријатеље. Настаде час општег праштања и мирења. И они који су нама били највећи непријатељи до тада, показиваху се као тобожњи пријатељи. Ми у лудилу победе и заноса остварења својих циљева, бацисмо преко свега заборав и - своје диндушманине примисмо не само у наше коло, већ исконструисасмо теорију, да смо једно, а то значи да у прошлости нису тамо они нас гонили, већ да смо ми сами себе гонили, да смо се ми сами против себе борили на Црном врху и Сувобору, да смо ми сами извршили она зверства у Мачви, вешали по Босни, забранили ћирилицу итд. Није овај свечани моменат за то да се све то евоцира. Али смо ми учинили историјску грешку која нас је после милионске жртве стајала и од које не видимо још ни данас како да се ослободимо. Ми се нисмо држали оне народне мудрости која каже: **Никад у старом непријатељу новог пријатеља**, или оне Његошеве (првобитно такође народне):

Залуду се недружина друже!

Дошле су свађе, смицалице, паралисање спрског народног живота и сваког напретка. Све је отишло суновратом.

Све је пошло ђавољијем трагом.

За то време СНО је једва давала знаке живота, нико скоро није ни осећао њено постојање. Били су на њеном челу врли људи и сјајни Срби, али свет није веровао у њену потребу, није се обраћао на њу,

није се чак на њу ни обазирао. Свак се уљушкавао мишљу да је њена улога закључена, да је Српство ван опасности, да га сад могу бранити војска и полиција.

Али, без обзира на то што су те обе установе биле инфилтриране најгорим српским непријатељима истог происходства из кога су били и наши непријатељи, Првог рата, заборављено је да брахијална снага не може сама одржавати народност. Народност је духовна категорија и она се духом одржава.

1941. година је пробудила све из тог сна, и продрмала. Увидело се, или се бар морало увидети, колико смо грешили. Кад смо дошли себи, дали смо непријатељу отпор који је у даној ситуацији био могућан. Наши четници спасли су опет велики део народа осуђеног на путу у дефинитивну пропаст. Али је Отаџбина била разбијена, раздељена, а Српство проглашено за зверку коју, не само да свак може слободно да бије, већ ће се прославити онај који их више убије, и који их зверскије убије. На томе се, на тим „моралним" принципима, образовала држава једног народа који је целом свету трубио да има „хиладугодишњу културу" у чему му нико раван није, и на тим принципима прогласила нестанак Срба својим државним задатком број један. То је доцније, тек 1953, из италијанских архива несумњиво доказано.

Српски народ је дошао у опасност у каквој се није никада у својој историји налазио. А помоћи ниоткуд, ни од непријатеља, а још мање од тобожњих „пријатеља". Буквално су се остварила вајкања владике Данила са почетка Горског вијенца:

Сирак тужан без нигђе никога...
Суза моја нема родитеља,
Нада мном је небо затворено,
Не прима ми плача ни молитве!

Нико Србима није могао и није хтео да помогне. Као никад у историји, били су осамљени. И ту се обистинила Његошева реч:

Нада нема право ни у кога,
До у Бога и у своје руке.

Кад је видео да му ниоткуд нема помоћи, Српски народ се стао збијати и везивати узајамно. Заједнички непријатељи отворили су му очи и привели га себи. Он се у земљи спремао на отпор, и дао је крвави отпор. Није се Српски народ пустио да га кољу као јагањце, није се поднео онако како су његови душмани мислили и како многи бивши Срби а садашњи Југословени још и сад сматрају да је требало да се поднесе. Да не би и Српски народ проливао „братску крв", мисле наши Југословени, није смео давати отпор. Ако га нестане сасвим, тим лакше ћемо се споразумети са Хрватима, тим је Југославија више могућа. А Југославија мора да постоји, по мишљењу тих лица, па били Срби или не били.

Ја сам о томе говорио у Канади, и не желим више да се на исту тему враћам.

Срећним стицајем околности, јер увек,

Ће је срећа, ту је и несрећа,
Ће несрећа, ту и среће има,

преостало је било неколико десетина хиљада слободних Срба у слободном свету. 98% српског народа било је подјармљено и предато огњу и мачу. Око два процента били су ван домашаја непријатеља, највећим делом у овој благословеној земљи.

Ту се одмах обрео и највећи српски песник овога века, један од највећих патриота којеје Српкиња родила, пок. Јован Дучић. Он је мимо човека осетио опасност која Српству прети, и све своје силе уложио да се помогне где се још помоћи може.

Сматрао је да је боље радити организовано него на парче, да је ефикасније раздрмати и повести у акцију сав остатак слободног српског народа него делати појединачно. И прва му је мисао била:

обновити Српску народну одбрану и активирати њену делатност. Па тек удруженим снагама чинити даље у одбрану Српства све што се може учинити.

Тако је пре седамнаест година дошло до обнове делатности СНО у Америци. Родољубиви амерички Срби, на челу са увек готовим на жртве рођаком песника Јована, г. Михаилом Дучићем, повели су акцију да се спаси што се још спасити може: да се иностранству прикаже право стање ствари и да се помогне свака делатност која ће непријатеља разоткрити а Српству бити од помоћи.

У великим и тешким временима велики задаци су чекали једину тада СНО у свету, а после удружену са оном у Канади.

И кад је наступио крај рата, круг брига и послова СНО није се смањио, већ, напротив, повећао. И тако повећан, он и данас траје, и носи га увек једна мала дружина.

Није моје да износим и величам заслуге СНО у Америци и у Канади. Ја сам њихов гост и не желим створити изглед да су ме оне позвале да их узносим. То ће рећи други, боље упућени у ствар. Али само једно, онако генерално и уопштавајући, могу с правом да тврдим: Да није било СНО у ове државе Северне Америке, наша, српска позиција била би данас тежа и очајнија него је.

Људи су уложили и време, и новац, и нерве, и снагу своју, сав свој стечени углед, и капитал, да помогну ојађеном Српству, а да му ране бар мало залече.

Наша захвалност им је за то велика и трајна. У првом реду ми изричемо захвалност свима умрлим оснивачима и трудбеницима СНО и у земљи и у иностранству, који су дали ту идеју и остварили је. Нека им је слава.

Затим наша захвалност припада живим првацима и члановима СНО у Америци и Канади који су омогућили и саму ову дивну српску свечаност, овај скуп Срба из слободног света посвећен своме народу.

Да живи СНО! Да живи дични Српски народ!

Канадски србобран, број 270 и 271.

Љ. Марковић-Грљанац

ДР ЛАЗО М. КОСТИЋ

- Научни, књижевни и национални радник -

Ове године, на Видовданској прослави и XVII Конгресу СНО у Америци, у Чикагу, био је гост и главни говорник најактивнији и најборбенији на заштити српских интереса, универзитетски професор, господин др Лазо М. Костић, политички емигранг у Швајцарској.

Српска емиграција у САД и Канади имала је досад прилике да о Видовданском светковању види и чује мудре српске владике, признате наше државнике, искусне политичаре, познате министре, реномиране дипломате и истакнуте националне раднике. Овога пута, појавио се кабинетски радник, научник који је свој век провео међу књигама, окружен осталим професорима, универзитетском омладином, и у контакту са оним корифејима нашег интелектуалног живота, чија је реч била од пресудног значаја за српску културу.

Српској емиграцији, на овим странама света, пружила се тако могућност да види сјајног правника, надахнутог књижевника, даровитог публицисту и бриљантног националног радника, који је све своје

изванредне способности, штедро и несебично, ставио без резерве, с ретким идеалистичким заносом, у службу српског народа.

Тако, уверили су се многи који досад то нису, да је један Др Лазо М. Костић, по многим својим одликама, и по многим својим драгоценим способностима, незаменљив и неупоредив. И да, као такав, чини част српској емиграцији. Срби у Канади, пре свих на овом континенту, на недавној приредби Српског дана, 21. и 22-јуна о. г., имали су ретку почаст и велико задовољство, да чују пламене речи жарког родољуба. Јер, др Л. М. Костић, развијајући беспримерну делатност својим бритким пером, задобио је у редовима Срба у слободном свету огромну популарност, која се данас тако тешко и тако ретко стиче код наше емиграције због њене болне разједињености и огромне растурености.
Зато није ни чудо што су се родољубиви амерички Срби, старе и нове емиграције, новодошли и они који се овде давно закоренише, што су се сви одреда, стари и млади, радовали доласку уваженог научника и неуморног трудбеника на српској њиви. Са нестрпљењем су очекивали његов говор, његове топле патриотске речи. Нарочито они, којима су интереси српског народа пре свега и изнад свега.

Зато сматрамо потребним дати, бар у крађим потезима, осврт на живот и рад Л. М. Костића, на основу онога што знамо из штампе, из књига, из његових дела и туђих казивања. Чинећи то, сматрамо се нарочито почаствованим, јер му се бар на овај начин одужујемо за пажње које нам је указивао, и, усуђујемо се додати: да му сви, па и они који не деле његово мишљење у односу на наше државно--правне проблеме, дугујемо захвалност за његова дела и његов драгоцени рад.

* * *

Лазо М. Костић рођен је 1897. г. у Вранићу, општина Жупа или Грбаљ, Бока Которска. Отац његов је познати верски и национални радник, прота Марко Л. Костић, који потиче из старе и угледне свештеничке куће, за коју Бошко Стрика, у својој књизи **Далматински манастири** (Загреб, 1930), пише:

Родоначелник те породице, Коста Пламенац, преселио се у Кртоле из Црмнице у Црној Гори у првој половини XVII века, а води порекло из исте породице из које су и браћа Соколовићи, велики везир Мехмед и патријарх Макарије Соколовић. Од Костина унука па надаље, увек је у породици Костића било свештеника, који су имали знатних заслуга за одржање православља у Кртолима и обнављали цркву на Превлаци. Прота Марко Л. Костић, рођен 1867. г., свршио је гимназију у Котору, богословију у Задру 1890. г. Рукоположен је 1891. г. за свештеника у манастиру Савини и добио Врановићску парохију у Грбљу. После смрти свога оца Лазара, почасног члана Конзисторије, добио је у Кртолима Радовићску парохију, коју опслужује више деценија без прекида. Као богослов и млад свештеник бавио се интензивно и књижевношћу. Био је стални сарадник новосадског **Јавора,** сарајевске **Босанске виле** и београдског **Кола.** *У* последње време брижљиво испитује прошлост Боке, а нарочито прошлост превлачког манастира. За своју оданост цркви и вери, одликован је у току службе црквеним појасом, протојерејским чином и надбедреником. Краљ Петар I одликовао га је орденом Св. Саве и Белим Орлом...

Наводимо ове податке о оцу и породици др Л. М. Костића не само да би се поближе знало из које куће потиче, већ и зато да би се боље могла да прати његова активност и правилно схвати његов жарки национализам. Јер, поред школе и самоизградње, од битног је значаја родитељско васпитање, породица из које се потиче и средина у којој се одрасте.

Кућа Костића даларје српском народу једанаест свештеника, па се и он сам, по традицији, спремао неко време у Задру за тај позив. Али, то је напустио, те је после неколико година, из гимназије у Задру, прешао у Срем. У најбољој и најстаријој српској гимназији у Сремским Карловцима матурираоје у јесењем року 1918. г. Када је отворен, по завршетку I светског рата Универзитет у Београду, 1919. г., дошао је ту и студирао правне науке. Пошто је дипломирао 1921. г. на Правном факултету, отишао је, затим, на даље школовање у Немачку. У Франкфурту на Мајни свршио је

Економско-социолошки факултет 1923. г. На овом факултету положио је и докторат из области политичке статистике, први те врсте код Срба.

Неколико година потом, био је секретар Државне статистике Краљевине СХС, па 1926. г. изабран за ванредног професора Економске политике и Статистике на Правном факултету универзитета у Љубљани, затим за ванредног професора Јавног права на Правном факултету Београдског универзитета у Суботици. Редован професор овог факултета постао је мало пре увођења режима од 6. јануара, 1929. г. Ту је, као шеф катедре за Јавно право, предавао Административно право, затим Државно право са уставом.

У Београд је прешао 1937. г., као један од три оснивача Економско-комерцијалне високе школе, којаје имала ранг универзитета. Ту је предавао Статистику. Био је двапут декан те високе школе и једанпут декан заједничког Правног факултета у Београду.

На пољу науке истакао се врло рано. Био је брзо запажен у научним круговима, како у земљи тако и у иностранству. Тако је од 1929. г. постао редован члан Међународног статистичког института у Хагу, и као такав учествовао на заседањима Института у Риму, Лондону, Варшави, Прагу, Берлину, Берну, Атини, Москви, Токију и другим светским културним центрима.

Рат га је затекао 1941. г. на војној дужности у Крагујевцу. По капитулацији Југославије, као болестан пуштен је кући. Био је, по сили прилика, комесар Министарства саобраћаја два месеца, па је дао оставку, која му је уважена тек 10.јула 1941. г. (У то време још нико није био убијен од Немаца - ни Србин, ни Јеврејин.)

Био је припадник Народног равногорског покрета. После завршетка II светског рата, 1945. г., пре доласка комуниста на власт, напустио је земљу, отишао у емиграцију, остајући веран Православљу, српској демократији и династији Карађорђевића. Живео је у избегличким логорима Швајцарске и радио неко време као фабрички радник. Због болести бива отпуштен с посла и добија социјалну помоћ од које и данас живи, настањен у једном малом месту Швајцарске.

Као емигрант, због свога научног рада, изабран је за дописног члана више научних установа света, између осталих: Америчког статистичког удружења у Вашингтону, Econometrijског института универзитета у Чикагу, Немачког статистичког удружења и других.

О раду др Л. М. Костића може се говорити вишеструко.јер се поред правних и социолошких наука, бавио књижевношћу и публицистиком. Његова делатност и на тим теренимаје велика и значајна, са обилном плодношћу која заиста запањује. Отуд, немогуће је и са крајњим смислом за синтезу, у теснацу новинских ступаца, пружити пуну и праву слику свег оног што је урадио, још мање у целости подвући важност тога. Покушаћемо то да учинимо бар унеколико, свесни да ће бити и мало и бледо.

Као професор Правног факултета дао је уџбенике из два предмета: Административног права (три велика тома) и Уставног права. Из ових предмета никад није било, пре тога, на српском језику, уџбеника. Он је успео да обради целокупно Административно право Краљевине Југославије, прво и једино у држави, а и потпуно, јер непотпуно је дао загребачки професор Крбек. (Ранији уџбеници Ст. Вељковића и Косте Куманудија никада нису били завршени.) Затим је израдио уџбеник Уставног права у виду коментара. То је био и остао једини уџбеник Уставног права у држави (Професор Слободан Јовановић дао је био систем Видовданског устава).

Као професор Економско-комерцијалне високе школе предавао је Статистику. Из тога предмета такођеје израдио уџбеник и штампао га 1937. г., под именом **Теоријска статистика.**
Административно право Краљевине Југославије (I књига одштампана је 1933; друга 1936; и трећа 1939. г.), износи 1220 страна. Ово велико дело, од капиталног значаја за нашу правну науку било је, у своје време, најпохвалније оцењено од стручне штампе, не само српске него и других народа. Тако, професор Административног права у Софији, Петко Стаинов дајући опсежан приказ, између осталог, каже: „Оно што је у немачком Јавном праву Фриц Флајнер и у француском Жозеф Бартелеми, то је у југословенском др Лазо М. Костић."
Сјајну похвалу дао је и др Стефан Сагадин у **Часопису за источноевропско право,** које је издавао Источноевропски институт у Бреслави.

Уџбеник из Уставног права штампао је 1934. г., под насловом **Коментар устава Краљевине Југославије - Југословенско уставно право.** Професор Александар Маклецов из Љубљане, у једном чланку на немачком језику, публикованом 1937. г., упозорио је европске научне кругове да је Костић „писац јединог и веома драгоценог коментара Устава Југославије".

Поред овога, Л. М. Костић написао је око двадесет мањих књига и неколико стотина правних и стручних расправа, студија, критика, чланака и бележака, које је штампао у нашим и страним часописима и научним ревијама. Запажене су његове ствари поводом споразума са Хрватима августа 1939. г., када је Уредбом установљена Хрватска бановина. Он је о овом говорио прво у Српском културном клубу, на једном скупу коме је председавао г. Слободан Јовановић, а записник водио др Слободан Драшковић. Било је присутно тада око петнаест стручних лица. После тога, Уредбу је и писмено претресао и објавио, у одломцима због цензуре, преко **Бранича, Правосуђа и Летописа Матице српске.** По његовим речима узео је „да брани правни поредак и српску част"....

Као велики стручњак за статистику, г. Л. М. Костић био је сарадник **Свезнака,** до данас нашег најбољег општег енциклопедијског лексикона, одштампаног 1937. г. у Београду.

Публицистиком се бавио још од раних дана младости. Прве штампане написе објавио је 1919. г., у сарајевској **Српској речи.** Касније, јављао се преко многих наших листова, а последњих година пред избијање II светског рата, публиковао је серију чланака највише преко **Трговинског гласника** и **Српског гласа,** познатих листова који су излазили у Београду. Битно, у свим тим чланцима, почев од 1919. г., јесте заштита српских интереса и упозорење на штетан рад Хрвата.

Л. М. Костић публиковао је 1927. г., у Београду, **Становништво Црне Горе,** затим предавање: **Његошеве државно--правне идеје,** издање Српске народне одбране, 1. децембра 1940. г., Београд.

У емиграцији, поред више стотина политичких, стручних, књижевних и пригодних чланака, штампаоје 12 књига. Те публикације могу се поделити у две групе. Прва, књижевно-научна, где су социолошко-правне анализе и интерпретације Његошевих дела; друга, публикације из области националне тематике, међу којима књига **Спорни предели Срба и Хрвата** (издање Америчког института за балканска питања) остаје као највеће и најбоље дело те врсте.

Књижевни рад Л. М. Костића од великог је значаја у испитивању и анализи Његошевих дела. По тим студијама, он долази у ред најбољих и најдубљих зналаца ове грандиозне личности српске књижевности.

Приликом стогодишњице песникове смрти објавио је, у издању књижаре Паландачић, у Чикагу 1952. г., књигу **Из Његошевих дела.** *У* земљи се, нешто раније, 1951. г., појавила из штампе Исидоре Секулић **Његошу, књига дубоке оданости.** Мислимо да није претерано рећи, да су ово две најбоље књиге о Његошу за последње две-три деценије, у мору толиких написа и публикација, неоригиналних и фразерских. Изгледало је да се не може више ништа новог рећи после др Јована Скерлића, Павла Поповића, др Николаја Велимировића, др Бране Петронијевића, Душана Николајевића и Бранка Лазаревића. Али, Л. М. Костић, као и Исидора Секулић, успео је да каже нешто ново и значајно. Дао је првокласан прилог проучавању Његоша. То је једино дело достојно дубоке пажње, дато у емиграцији, о Његошу. Нигде у целој књизи нема вербалистике која би сакрила сиромаштво мисли. О свакој теми, и на свакој страни, налазе се сасвим нове, оригиналне и језгровите идеје у анализи Његошевих песама. Зато ће књига др Лаза М. Костића о Његошу, попут оне Исидоре Секулић, остати као једно од најтрајнијих дела за проучавање бесмртног Влади- • ке Рада.

1.јула1958. Уреднишство у Хамптону Канадског србобрана

Канадски србобран, број 271 и 272.

САДРЖАЈ

Уместо предговора.....
Српство је у опасности
Беседа на Српском дану у Канади, 22-јуна 1958.....
Косово је у српству вечно
Беседа на Видовданској прослави у Америци, 29.јуна 1958. .....
Љ. Марковић-Грљанац: Др Лазо М. Костић.....

Основни разлози покретања библиотеке **Одглас** леже у настојањима да се издавачком концепцијом и јавним говором о Балкану (као стварном источнику индоевропске културе) ослушне биће српског етно-територијалног простора и српске духовности уопште.

Своју издавачку концепцију ова библиотека заснива и гради у оквирима балканске епистеме, објављујући све оно што би представљало документе умности и народоносне повеснице нашег народа и језика и што је трајно уграђено у наше национално биће као тајна његовог опстанка.

Неизбежно присуство српског етноисторијског корпуса захтева осветљавање оних затомљених идеја и принципа који су уграђени у темеље европске културе и цивилизације а који се, често, у својим аутентичним облицима још увек могу пронаћи у српском културно-историјском простору. Поготову се могу јасно сагледавати у простору нашег Светосавског православља као поузданог заштитника и чувара од свих конверзија које су неизбежна пропратна појава током разних историјских удеса, али су и нужна последица срамних деловања наших псеудонационалних елита, нарочито у последњем веку.

Библиотека **Одглас** представља скромни допринос указивања на мемо фонд нашег народа у оквиру којегје изграђен културни, историјски, политички и Светосавски свесрпски национални идентитет.

ЧИТАЊЕ ИСТИНЕ

СВЕСРПСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ КЛУБ ЧИТАЛАЦА ДОБРИЦА КЊИГА
П. фах 113, 21101 НОВИ САД, Србија, СРЈугославија

Објављено у библиотеци Одглас

1. Архимандрит Данило **КАЗИВАЊА О РАЗНИМ ЧУДИМА** (поклоњено и распродато)
2. Светислав Давидовић **СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ (од 960. до 1930. год.) - 3. издање)**
3. Иван Вуковић -Лазо М. Костић **ИСТИНА- ЧИЈА ЈЕ БОСНА?**
4. Проф. др Лазо М. Костић **ВИДОВДАНСКЕ БЕСЕДЕ**

У штампи

1. Проф. др Лазо М. Костић **ВЕКОВНА РАЗДВОЈЕНОСТ СРБА И ХРВАТА**
2. Проф. др Лазо М. Костић **О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / ЋИРИЛИЦА И СРПСТВО**
3. Архимандрит Данило **КАЗИВАЊА О РАЗНИМ ЧУДИМА** - 2. допуњено издање
4. Васко Костић **КУЛТ СВЕТОГ САВЕ У БОКИ**
5. Васко Костић **КНЕЗ ЛАЗАР ГРБЉАНОВИЋ**

У припреми
1. Проф др. Лазо М. Костић **СРПСКА ВОЈВОДИНА И ЊЕНЕ МАЊИНЕ**
2. Проф др. Лазо М. Костић **КРАЂА СРПСКОГЈЕЗИКА**
3. Др Горан Ж. Комар **КРТОЉСКЕ ИСПРАВЕ** (Архив породице Костић)
4. Васко Костић - Добрислав Ђуровић **ЦРНОГОРАЦ СВЕСРПСКИ ВЕЛИКАН**

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

886.1-5 308(497.11) Костић

КОСТИЋ, Лазо М.
Видовданске беседе : у Канади и
Америци 1958. године / Лазо М. Костић.
- Нови Сад : Добрица књига, 1999 (Нови
- Сад : Арт принт). - 72 стр.: фотогр.;
20 ст. - (Библиотека Одглас ; књ. 4)
(Издања **Добрислава Ђуровића**)
Др. Лазо М. Костић: научни, књижевни
и национални радник / Љ. Марковић-
-Грљанац: стр. 61-67.

© 1999, by »**Dobrica book**«, Cultural and Publishing agency